

Het is maar hoe de kaarten vallen

De rol van geschreven media en in de problemen geraakte ministers

in het kabinet-Lubbers II

Auteur: Willem Huberts

Studentnummer: 4366468

Vak: Masterscriptie (LET-GESM4200)

Begeleider: Christoph van den Belt MA

Woord aantal: 16.471

Inleverdatum: 8 juni 2021

**Opleiding en faculteit: Masteropleiding Politiek en Parlement
(Geschiedenis, Faculteit der Letteren)**

Radboud Universiteit

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1 Status quaestionis	4
1.2 Relevantie, vraagstelling en deelvragen	8
1.3 Verantwoording, bronselectie en methode	9
1.4 Casusselectie	11
2. Wim van Eekelen, minister van Defensie	12
2.1 Historische context	12
2.2 Presentatie	13
2.3 Framing	15
2.4 Argumentatie	18
2.5 Conclusie	22
3. Gerrit Braks, minister van Landbouw en Visserij	24
3.1 Historische context	24
3.2 Presentatie	25
3.3 Framing	27
3.4 Argumentatie	30
3.5 Conclusie	33
4. Wim Deetman, minister van Onderwijs en Wetenschappen	35
4.1 Historische context	35
4.2 Presentatie	37
4.3 Framing	38
4.4 Argumentatie	41
4.5 Conclusie	45
5. Conclusie	47
6. Bibliografie	50
6.1 Primaire bronnen minister Van Eekelen	53
6.2 Primaire bronnen minister Braks	56
6.3 Primaire bronnen minister Deetman	57

1. Inleiding

“Aftreden helpt de ouders niet. Maar het voorkomt wel dat we alleen maar bezig blijven met politiek, en met politiek gedoe waarvan al genoeg is. Maar is aftreden van het kabinet genoeg? Iedereen kan bedenken welk politiek hoofdstuk nu aan de orde is. Ikzelf voel mij niet schuldig, maar ik voel mij heel zwaar medeverantwoordelijk. En ik wil nu oplossingen, en geen Haagse perikelen. Daarom heb ik besloten zelf, per direct, uit het kabinet te stappen. Dan kunnen we dat politieke hoofdstuk overslaan.”¹

Met deze woorden maakte VVD-minister Erik Wiebes op 15 januari 2021 bekend per direct uit het demissionair geworden kabinet Rutte-III te vertrekken. Door de slepende kinderopvangtoeslagaffaire, met als climax het vernietigende rapport ‘Ongekend onrecht’ van de Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag, was de situatie onhoudbaar geworden. Minister Wiebes, in het kabinet-Rutte II verantwoordelijk voor de Belastingdienst die een sleutelrol vervulde in de affaire, beging een ‘politieke doodzonde’: hij had de Tweede Kamer verkeerd geïnformeerd.²

Wiebes sprak in de toespraak waarin hij zijn aftreden toelichtte van het voorkomen van “Haagse perikelen” en het “politieke hoofdstuk” waarvan “iedereen kan bedenken welke nu aan de orde is”. Hij doelde hiermee op de discussie rondom zijn positie als minister. In deze periode moest “het belang van ouders en hun kinderen voorop” staan, niet het lot van een individueel bewindspersoon.³ Door zelf zijn conclusies te trekken, onttrok Wiebes zich aan de parlementaire “politieke afrekening” die hem onvermijdelijk te wachten stond.⁴ Wiebes’ inschatting was gebaseerd op een vast ritueel in de verslaggeving rond politieke crises en fiasco’s. In de Nederlandse politiek is het gebruikelijk dat betrokken ministers of staatssecretarissen direct na het publiceren van een dergelijk kritisch rapport de vraag voorgelegd krijgen of aftreden aan de orde is.⁵

Er is een groot scala aan redenen te bedenken, zowel politiek als persoonlijk, waarom een minister of staatssecretaris tussentijds aftreedt. Wanneer een minister om politieke redenen moet aftreden, wordt normaliter gesproken van een ministercrisis. De Tweede Kamer kan het vertrouwen in de bewindspersoon opzeggen. Ook kan de bewindspersoon ervoor kiezen zelf zijn of haar conclusies te trekken, en op basis van de ministeriële verantwoordelijkheid die voortvloeit uit de

---

¹ ‘VVD-minister Eric Wiebes vertrekt per direct uit demissionair kabinet: ‘Ik voel mij zwaar medeverantwoordelijk’, *AD.nl* (15-01-2021). De toespraak is op punten geparafraseerd.

² *Ibid.*

³ ‘Minister Wiebes betreurt falen rechtsstaat bij toeslagenaffaire: ‘het belang van de ouders en hun kinderen voorop’, *Volkskrant.nl* (15-01-2021).

⁴ ‘Na compensatie nu de politieke afrekening?’, *NRC.nl* (2-01-2021).

⁵ Mark Bovens e.a., ‘Aan het pluuche gekleefd? Aard en achtergrond van het aftreden van individuele bewindslieden 1946-2009’, *B en M. Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij* 37 (2010) 319.

ongeschreven vertrouwensregel op te stappen. Dit komt bijvoorbeeld voor bij misstanden binnen het door hen geleide ministerie, of het stranden van een wetsvoorstel waaraan zij vergaande consequenties verbinden.⁶

Deze ongeschreven vertrouwensregel ontwikkelde zich in de tweede helft van de negentiende eeuw, en bleek een daadkrachtig middel voor het parlement om de regering te controleren. Het mechanisme is in de Nederlandse parlementaire cultuur historisch gezien uiterst voorzichtig gehanteerd.⁷ De ministercrisis die hieruit volgt is een ingrijpende gebeurtenis voor een kabinet. Dit parlementair-democratisch fenomeen heeft dan ook de aandacht genoten van menig wetenschappelijke discipline.

1.1 Status quaestionis

In de eerste plaats zijn er vele staatsrechtelijke verhandelingen geschreven over de juridische basis en de gevolgen van de ongeschreven vertrouwensregel en de ministeriële verantwoordelijkheid. Tot in de jaren zeventig werd het empirisch bestuderen van institutionele aspecten van het Nederlandse staatsbestel voornamelijk uitgevoerd door vooraanstaande staatsrechtgeleerden.⁸ Deze traditie uit zich nog steeds in de publicatie van academische werken die het mechanisme van de ministeriële verantwoordelijkheid vanuit de juridische wetenschap beschouwen.⁹

Binnen de bestuurskunde en politicologie wordt op empirische wijze onderzoek gedaan naar het fenomeen van aftredende ministers.¹⁰ In verscheidene recente publicaties wordt geprobeerd via empirisch internationaal-vergelijkend onderzoek inzicht te krijgen in de dynamiek van het vallen van bewindslieden.¹¹ Een sprekend voorbeeld hiervan is de in 2005 uitgekomen studie onder leiding van hoogleraar bestuurskunde Mark Bovens. In het artikel *Aan het pluche gekleefd* wordt op empirisch-

---

⁶ 'Aftredende bewindslieden', <https://www.parlement.com> (2020).

⁷ Anne Bos, *Verloren vertrouwen : afgetreden ministers en staatssecretarissen 1967-2002* (Amsterdam 2018) 17.

⁸ Ibid 17.

⁹ Paul van Bovend'Eert, *Ministeriële verantwoordelijkheid* (Nijmegen 2002); Ernst van Raalte, Paul van Bovend'Eert en Henk Kummeling, *Het Nederlandse parlement* (Den Haag 1991); Rob Visser, *In dienst van het algemeen belang : ministeriële verantwoordelijkheid en parlementair vertrouwen* (Amsterdam 2008); Menno Tuurenhout, *Parlementaire controle en ambtelijke verantwoordelijkheid* (Arnhem 1992); Douwe Jan Elzinga, *Ministeriële verantwoordelijkheid in Nederland* (Zwolle 1994); Ad Havermans en Saskia van As, *Zonder verantwoordelijkheid geen democratie* (Den Haag 2002).

¹⁰ Anthony Barker, 'The upturned stone: Political scandals and their investigation processes in twenty democracies', *Crime, Law and Social Change : An Interdisciplinary Journal* 21 (1994) 337–373; Sighard Neckel, 'Political Scandals An Analytical Framework', *Comparative Sociology* 4 (2005) 101–114; John Garrard en James Newell ed., *Scandals in past and contemporary politics* (Manchester 2006); Jörn Fischer, André Kaiser en Ingo Rohlfing, 'The Push and Pull of Ministerial Resignations in Germany, 1969–2005', *West European Politics* 29 (2006) 709–735.

¹¹ Charlotte Brand, *Gevallen op het Binnenhof : afgetreden ministers en staatssecretarissen 1918-1966* (Amsterdam 2016) 17.

kwantitatieve wijze het individuele aftreden van Nederlandse bewindspersonen tussen 1946 en 2009 geanalyseerd. In de studie maakt Bovens een kwantitatieve analyse van de structurele patronen die het aftreden van bewindslieden mede helpen verklaren.¹² De onderzochte casussen van afgetreden ministers worden ingedeeld naar categorie: ‘andere functie’, ‘persoonlijke redenen’, ‘intern conflict’, ‘vertrouwensbreuk’, ‘opspraak’ en ‘gedwongen aftreden’. Bovens concludeert dat de overlevingskans van bewindspersonen sterk afhangt van politieke ervaring in Den Haag: zo blijkt dat bewindslieden van nieuwe partijen dertien keer vaker aftreden dan ministers met ervaring in de Tweede Kamer.¹³

Ook de aandacht voor de historische context waarbinnen parlementaire gebeurtenissen plaatsvinden geniet de aandacht van historici. Een van de toonaangevende werken op dit gebied is het boek *Macht der Gewoonte*. In dit werk beschrijft Carla Hoetink de historische ontwikkeling van de Nederlandse parlementaire cultuur in de periode 1945-1994. Het boek poogt de veranderende regels en rituelen van de Tweede Kamer in beeld te brengen.¹⁴ Gewoonten en politieke cultuur beïnvloeden de werking van politieke mechanismen, waaronder het functioneren van ministers geschaard kan worden. Het wel of niet gehoor geven aan de roep tot aftreden van een minister of staatssecretaris heeft direct te maken met de parlementaire cultuur waarin zij hun publieke rol vervullen.

Ook de complexe maatschappelijke context waarbinnen bewindspersonen tot aftreden worden gedwongen is onderwerp van historisch onderzoek geworden, in zowel binnen-als buitenland.¹⁵ Een voorbeeld van een historische verhandeling van afgetreden ministers en staatssecretarissen in Nederland is het proefschrift van Anne Bos getiteld *Verloren vertrouwen*.¹⁶ Met dit boek sluit Bos aan op de dissertatie *Gevallen op het Binnenhof* van historica Charlotte Brand.¹⁷ Waar Brand de periode 1918-1966 analyseert, legt Bos de focus op de jaren 1967-2002.

Desondanks is het overzicht nog niet compleet. Zoals historicus Diederick Slijkerman terecht opmerkt ontbreekt in het werk van Bos een verhandeling over ‘bijna’ gevallen bewindspersonen.¹⁸ Ook in de recensie van het werk van Brand door bijzonder hoogleraar parlementaire geschiedenis

---

¹² Mark Bovens e.a., ‘Aan het pluche gekleefd?’ 319–340.

¹³ Ibid, 320-322.

¹⁴ Carla Hoetink, *Macht der Gewoonte: regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945* (Nijmegen 2016); Friso Wielenga, ‘Carla Hoetink, Macht der Gewoonte. Regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945’, *BMGN - Low Countries Historical Review* 134 (2019).

¹⁵ Een voorbeeld van een buitenlandse historische analyse is dit werk over Britse in opspraak geraakte ministers: Torun Dewan en David P. Myatt, ‘The Declining Talent Pool of Government’, *American Journal of Political Science* 54 (2010) 267–286.

¹⁶ Bos, *Verloren vertrouwen*.

¹⁷ Brand, *Gevallen op het Binnenhof*.

¹⁸ Diederick Slijkerman, ‘Anne Bos, Verloren vertrouwen. Afgetreden ministers en staatssecretarissen 1967-2002’, *BMGN - Low Countries Historical Review* 134 (2019).

Bert van den Braak komt deze kritiek naar voren.¹⁹ Het 'net niet' vallen van een minister kan inzicht geven in de dynamiek van dit parlementaire fenomeen. Zoals Slijkerman ook stelt: "voor een goed inzicht in de omstandigheden die bijdragen tot een val, is ook onderzoek noodzakelijk naar de 'bijna'-val".²⁰ Er is tot op heden slechts verkennend historisch onderzoek gedaan naar de invloed van persoonlijke affaires voor zowel Kamerleden als bewindslieden op hun politieke functioneren, waarbij in sommige gevallen aftreden het gevolg was.²¹

Wat van essentieel belang is voor een dergelijke studie is een rechtvaardiging van wat wordt opgevat als 'bijna'-val. Dit is geen gemakkelijke opgave. Zoals Bos ook aangeeft neemt zij (nagenoeg) geen 'bijna' gevallen ministers en staatssecretarissen mee in haar analyse omdat deze groep 'een diffuus karakter' heeft, zonder 'duidelijk culminatiepunt' en 'het niet goed vast te stellen is hoe serieus het ontslag dreigde'.²² Zij maakt echter een uitzondering voor minister van Economische Zaken en vicepremier Gijs van Aardenne (VVD). Zijn 'niet-aftreden' zou een 'ijkpunt zijn geworden' voor politici en politiek commentatoren gelijk, en zou een licht werpen op de betekenis van politiek vertrouwen. Daarnaast geeft deze casus aan dat 'het verwerpen van een motie van wantrouwen of afkeuring een minister nog niet verlost van scepsis over zijn functioneren'.²³

Zoals Bos aangeeft is lastig te definiëren wanneer ontslag dreigt. Toch is het waardevol om dit soort casussen mee te nemen in een analyse, juist omdat een bewindspersoon na zo'n 'bijna'-val beschadigd is en dit zijn functioneren kan belemmeren. Hoewel 'bijna'-val niet van een sterk omliggende definitie kan worden voorzien, betekent dit niet dat een eerste poging hiertoe nutteloos is of dat er geen werkbare kaders kunnen worden opgesteld waardoor een dergelijke verkennende analyse toch mogelijk is. In dit onderzoek zal ik 'bijna'-vallen als volgt hanteren. In het optimale geval moet er sprake zijn van een affaire waarbij de politieke verantwoordelijkheid wordt verhaald op één bewindspersoon. Of dit inhoudelijk terecht is laat ik in het midden. Daarnaast moet sprake zijn van kritiek vanuit oppositie, coalitie en/of kabinet op de bewindspersoon in kwestie, waarbij dreiging bestaat van parlementaire controlemiddelen worden ingezet zoals een parlementaire enquête, een motie van wantrouwen dan wel afkeuring of het aansporen tot aftreden door de minister-president. Ook staatsrechtelijk onverenigbaar gedrag moet hierin worden meegenomen. In de media moet sprake zijn van vraagtekens rond het aanblijven van de ambtsbekleeder of vergaande oproepen tot aftreden, waarbij het voor de conclusie van de affaire nog onduidelijk is wat de uitkomst gaat zijn.

---

¹⁹ Bert Van den Braak, 'C. Brand, Gevallen op het Binnenhof. Afgetreden ministers en staatssecretarissen 1918-1966', *BMGN - Low Countries Historical Review* 131 (2016).

²⁰ Ibid.

²¹ Bart Molenkamp, Politieke misère na persoonlijke affaire? De invloed van persoonlijke affaires van politici op hun politiek functioneren in de geschreven media van 1950-2000 (Masterscriptie Politiek en Parlement, Radboud Universiteit, Nijmegen 2018).

²² Bos, *Verloren vertrouwen*, 21.

²³ Ibid. 22.

Uiteraard is een dergelijke afbakening niet feilloos, en de historische werkelijkheid te complex om in deze definitie te vallen. Daarnaast moet er ook ruimte blijven om affaires in het onderzoek mee te nemen die wellicht niet direct leidden tot dreiging van ontslag, maar wel bijdragen aan de negatieve connotaties rond de bewindspersoon bij een latere affaire. Het maakt een analyse in deze scriptie wel werkbaar, en geeft een theoretisch kader waarbinnen het begrip bijna-val in dit onderzoek moet worden opgevat.

1.1.1 De rol van de media

Bos concludeert dat de rol van de media van groot belang is bij het mechanisme dat leidt tot aftreden. Media spelen een “centrale rol” voor het vormen van beelden. Een bewindspersoon liep volgens Bos pas gevaar nadat de media over persoonlijke missers of die van zijn departement hadden bericht.²⁴ Dit werpt de vraag op waarom bepaalde ministers dan een ‘bijna’-val doormaken, terwijl de media wel degelijk aandacht besteedden aan de affaire rond de bewindspersoon in kwestie. De invloed van media op het aftreden van ministers is niet te begrijpen, zoals Slijkerman en Van den Braak terecht opmerken, wanneer niet gekeken wordt naar ministers die toch aanbleven. Waarom zijn de media bij het ene geval wel doorslaggevend in het laten vallen van een minister, en in een ander geval niet?

De opvattingen van Bos passen in een bredere ontwikkeling waarop historici en sociale wetenschappers hebben gewezen. De media speelt een belangrijke rol in het functioneren van moderne democratieën. De politicoloog Bernard Manin stelt in zijn historische beschouwing over democratische verandering dat westerse democratieën in de tweede helft van de 21^e eeuw een ontwikkeling door hebben gemaakt van een partijdemocratie naar een toeschouwersdemocratie. In een partijdemocratie zijn volksvertegenwoordigers nauw verbonden aan de leiderschapsstructuur en het verkiezingsprogramma van een politieke partij, en hebben media een controlerende waakhondfunctie. In de daaropvolgende toeschouwersdemocratie is de politicus een media-expert en stellen partijen zich meer in dienst van de kandidaat. Partijen zijn gericht op het vormgeven van hun verhaal zodat het binnen dominante mediavormen past.²⁵

Ook in het Nederlandse medialandschap blijkt Manins these toepasselijk. Het Nederlandse medialandschap in de jaren tachtig blijkt de journalistieke waakhondfunctie hoog te hebben zitten. Journalisten behoorden het algemeen belang te dienen. Door politieke aangelegenheden kritisch te volgen en te belichten, kon het functioneren van de rechtsstaat en de democratie worden gewaarborgd. Deze idealen uitten zich ook in het kritisch volgen van bewindspersonen. In de tweede helft van de jaren tachtig zouden de eerste scheurtjes in dit geloof zich aftekenen, en wordt de

---

²⁴ Bos, *Verloren vertrouwen*, 432.

²⁵ Bernard Manin, *The principles of representative government* (Cambridge 1997) 220.

overgangperiode naar de toeschouwersdemocratie ingezet. Verschillende mediaonderzoekers dichten deze erosie toe aan de introductie van commerciële televisie en technische innovaties. In de jaren negentig zou het Nederlandse politiek-mediale complex volledig overgaan naar een van medialogica, waarbij politieke en maatschappelijke gebeurtenissen worden gepresenteerd op wijzen die passen binnen de dominante en commercieel gedreven vormeisen van de journalistiek. Hierdoor zou 'de waarheid verslaan' uit het oog verloren worden, en het 'sensatieverhaal' en kijker-en lezersdichtheid het belangrijkste doel worden.²⁶

1.2 Relevantie, vraagstelling en deelvragen

In deze scriptie zal worden geprobeerd een bijdrage te leveren aan de historische literatuur door onderzoek te doen naar 'bijna'-vallende bewindspersonen. Hierdoor is een beter beeld te vormen van de redenen waarom bepaalde bewindspersonen wel, en anderen niet hoeven af te treden. Dit onderzoeksthema raakt aan de ontwikkeling van opvattingen over 'goede politiek' en de wijze waarop democratische controlemechanismen zoals de ministeriële verantwoordelijkheid een rol spelen.

De grenzen die worden gesteld aan de houdbaarheid van een ministerpost na een affaire wordt door een onderzoek naar 'bijna'-gevallen ministers inzichtelijker. In welke mate is media-aandacht van invloed op de overlevingskansen van een ambtsbekleeder? En welke opvattingen over de ministeriële verantwoordelijkheid draagt de media uit? In dit onderzoek zal een bijdrage worden geleverd aan het in kaart brengen van deze dynamiek en de wijze waarop media probeerden de druk op bewindspersonen op te voeren. Om hier een uitspraak over te kunnen doen zal een vergelijking worden gemaakt tussen een gevallen minister en 'bijna'-gevallen ministers. Deze probleemstelling leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

Hoe berichtten de Nederlandse dagbladen De Telegraaf en de Volkskrant over 'bijna'-gevallen ministers in de regeerperiode van het kabinet-Lubbers II, en hoe verhoudt deze berichtgeving zich tot publicaties over een minister die wel is afgetreden in deze periode?

De deelvragen die zullen worden gebruikt om deze hoofdvraag te beantwoorden luiden als volgt:

1. Hoe berichtten de dagbladen *De Telegraaf* en *de Volkskrant* over de gevallen minister van Defensie Wim van Eekelen tijdens de regeerperiode van het kabinet-Lubbers II?
2. Hoe berichtten de dagbladen *De Telegraaf* en *de Volkskrant* over de 'bijna'-gevallen minister van Landbouw en Visserij Gerrit Braks tijdens de regeerperiode van het kabinet-Lubbers II?

---

²⁶ Harm Kaal, 'De cultuur van het televisiedebat – Veranderende percepties van de relatie tussen media en politiek, 1960 – heden', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 127:2 (2014) 294, 310-314.

3. Hoe berichtten de dagbladen *De Telegraaf* en *de Volkskrant* over de in de 'bijna'-gevallen minister van Onderwijs en Wetenschappen Wim Deetman tijdens de regeerperiode van het kabinet-Lubbers II?

1.3 Verantwoording, bronselectie en methode

In dit onderzoek wordt de focus gelegd op het kabinet-Lubbers II. De keuze voor een afbakening van één kabinet met een toereikend scala aan zowel afgetreden als 'bijna'-gevallen bewindspersonen is er een die verantwoord moet worden. Deze verantwoording bestaat uit zowel historische als praktische redenen.

Manin beargumenteert dat Westerse democratieën een ontwikkeling doormaakten van een partijdemocratie naar een toeschouwersdemocratie. De toeschouwersdemocratie diende zich in de jaren zestig aan, en was in de jaren tachtig goed verankerd.²⁷ Dit kwam voort uit een proces van het afnemen van vaste achterbannen van partijen en de opkomst van zwevende kiezers, alsmede de opkomst van de personalisering van de politiek en politici en nieuwe, snelle media.²⁸ Het begrip van deze ontwikkeling in de Nederlandse context wordt kracht bijgezet door een diepere analyse van de jaren tachtig.

Ook de interne parlementaire cultuur is in de jaren tachtig aan verandering onderhevig. Deze veranderingen worden gekenmerkt door een 'nieuwe zakelijkheid' in een tijd van grote contrasten tussen de sfeer in de politiek en in de maatschappij. De moderniteit werd omarmd, zowel door de Kamer als de ambtelijke organisaties. Daarnaast kwam de cultuur van verstrengeling tussen de coalitiemeerderheid in de Tweede Kamer en het kabinet steeds vaker ter discussie te staan. Ook de ministeriële verantwoordelijkheid en de invulling die hieraan werd gegeven waren in de jaren tachtig onderwerp van publieke discussie.²⁹ Kortom, de jaren tachtig en zeker de kabinetten-Lubbers waren een tijd van grote veranderingen. Zowel in de parlementaire cultuur, de rol van media in de politiek en de invulling van de ministeriële verantwoordelijkheid in het parlement en in het publieke debat.

Daarnaast zijn er praktische redenen om te kiezen voor het analyseren van één kabinetsperiode. Allereerst maakt dit het onderzoek haalbaar, aangezien het in de gegeven tijd voor deze scriptie een te grote opgave zou zijn om meerdere kabinetten te analyseren en vergelijken, zonder daarmee te erg aan de oppervlakte te blijven hangen. Daarnaast biedt de regeerperiode van het kabinet-Lubbers II een toereikende casuïstiek van zowel gevallen als 'bijna'-gevallen ministers. Ook maakt het vergelijkingen tussen wel en niet gevallen ministers mogelijk.

---

²⁷ Kaal, 'De cultuur van het televisiedebat', 294, 311.

²⁸ Manin, *The principles of representative government*, 196-225.

²⁹ Hoetink, *Macht der Gewoonte*, 421-422, 455, 494.

De hoofdvraag en deelvragen worden hoofdzakelijk beantwoord op basis van historisch bronnenonderzoek naar krantenartikelen. Deze bronnen worden ingezien via Delpher, een initiatief van de Koninklijke Bibliotheek dat een gedigitaliseerde database van Nederlandse kranten huisvest. Hoewel het via Delpher mogelijk is voor historici om in een handomdraai een omvangrijke database vol kranten te doorzoeken, zijn er ook nadelen. Allereerst moet bij het zoeken naar individuele artikelen rekening gehouden worden met het feit dat het artikel moet worden gezien in de context van de gehele krant. En door het zoeken via *key word search* worden bepaalde relevante bronnen wel, maar ook veel relevante bronnen niet gevonden. In het verlengde hiervan is het goed om te vermelden dat de historicus overgeleverd is aan het krantenaanbod dat Delpher kan aanbieden. Dit onderzoek en de krantenartikelen die worden gevonden en gebruikt geven dus volledig representatief beeld van de historische werkelijkheid.³⁰

Met het oog op de haalbaarheid van het onderzoek zullen de publicaties waaruit artikelen worden geanalyseerd voortkomen uit een tweetal landelijke kranten met verschillende signatuur, een hoge oplage en een breed bereik: *De Telegraaf* en *de Volkskrant*. Op deze manier komt er een kwaliteitskrant (*de Volkskrant*) en een populaire krant (*De Telegraaf*) aan bod. Kwaliteitskranten richten zich op een publiek dat sterker hecht aan informatievoorziening. Zij brengen nieuws met meer analyse en diepteonderzoek, en richten zich op een meer intellectuele laag van de samenleving.³¹ Populaire kranten willen het nieuws daarentegen dichterbij mensen brengen, en worden door alle lagen van de samenleving gelezen.³² Op basis van dit onderscheid zou het kunnen zijn dat een populaire krant meer sensationeel ingesteld nieuws publiceerde over parlementaire gebeurtenissen dan een kwaliteitskrant.

De krantenartikelen worden onderworpen aan een tekstanalyse. Deze bestaat uit drie kenmerken. Allereerst wordt gekeken hoe het krantenartikel werd gepresenteerd. Was het voorpaginanieuws, of werd het artikel in een later katern van de krant geplaatst? Voorpaginanieuws onderstreept het gewicht van een kwestie, terwijl plaatsing van artikelen in latere katernen getuigt van minder gewichtigheid. Ten tweede komt aan bod op welke wijze de artikelen meehelpt met het creëren van een bepaald frame van de onderzochte bewindspersoon. De vraag welke woorden worden gebruikt om zijn acties te beschrijven en hem als bewindspersoon te kenschetsen staat hierbij centraal. Ten derde zal worden gekeken naar de meer inhoudelijke argumenten die worden

---

³⁰ Marcel Broersma, 'Nooit meer bladeren? Digitale krantenarchieven als bron', *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 14:2 (2015) 29-55.

³¹ Lutz Hofer, Wouter van den Brug en Philip van Praag, 'Personalisering van de politiek: fabel of niet?', in: Remieg Aerts en Peter de Goede ed., *Omstreden democratie* (Amsterdam 2013) 167-203; Ellen Hijmans, Pytrik Schafraad, Kees Buijs en Leen d'Haenens, 'Wie schrijft ons nieuws? Een analyse van voorverpakt nieuws en brontransparantie in binnenlandse nieuwsonderwerpen in vier Nederlandse en Vlaamse kwaliteitskranten', *Tijdschrift voor communicatiewetenschap* 39:2 (2011) 81-82.

³² Kees Buijs, *Journalistieke kwaliteit in het crossmediale tijdperk* (Den Haag 2011) 196-197.

aandragen om de acties van de bewindspersonen en de gevolgen die deze zouden moeten hebben op waarde te schatten.

Voor de framing- en argumentatieanalyse zal voornamelijk gebruik worden gemaakt van opinieartikelen, columns, ingezonden brieven en politieke ofwel redactionele commentaren. Hierin komen meningen sterk naar voren. Voor de presentatieanalyse zal aanvullend hierop gebruik worden gemaakt van algemene verslaggeving, aangezien dit soort artikelen sneller op de voorpagina verschijnen. In de conclusie van het onderzoek zal de geanalyseerde berichtgeving van ‘bijna’-gevallen ministers worden vergeleken met berichtgeving over een daadwerkelijk gevallen minister. Waar mogelijk en nodig zal tevens gebruik worden gemaakt van secundaire literatuur over en biografieën van de bewindspersonen in kwestie.

1.4 Casuselectie

Bij het verkennend onderzoek is gekeken naar kwesties rond bewindspersonen die eventueel tot een val hadden kunnen leiden in de regeerperiode van kabinet-Lubbers II. Bij deze zoektocht werd gebruikgemaakt van historische literatuur en online zoekmachines, maar ook van een ‘hagelschietmethode’ in Delpher. Hierbij werden begrippen gebruikt die kunnen wijzen op een relevante affaire.³³ Hierdoor is een zo uitputtend mogelijke lijst samengesteld, waarna over is gegaan op meer inhoudelijke selectie. Na dit verkennende onderzoek is de lijst met relevante casussen afgezet tegen de daadwerkelijk gevallen ambtsbekleders, zodat er vergelijkingsmateriaal aanwezig zou zijn. In het geval van het kabinet-Lubbers II traden drie staatssecretarissen en één minister af.³⁴ Zoals in de deelvragen naar voren komt, is gekozen voor het bekijken van twee ‘bijna’-gevallen ministers: Gerrit Braks en Wim Deetman. De inhoudelijke introductie van deze casussen zal geschieden in de hoofdstukken.

Het beoogde resultaat van deze studie is om een bijdrage te leveren aan de kennis over de mechanismen die zorgen voor het al dan niet vallen van een bewindspersoon. In het eerste hoofdstuk zal de opmaat en de val van minister Van Eekelen worden ontleed. Het tweede hoofdstuk zal in het teken staan van minister Braks en de visfraude. Het derde hoofdstuk gaat in op Minister Deetman en de perikelen rond zijn onderwijsportefeuille. In de conclusie zal worden gereflecteerd op de overeenkomsten en de verschillen in de bekeken casussen.

---

³³ Hierbij moet gedacht worden aan verschillende invullingen van trefwoorden en zoektermen als: aangeschoten wild, een debat of motie ‘overleven’, politieke consequenties, vertrouwensregel, ministeriële verantwoordelijkheid, politiek noodlot, positie ter discussie/onhoudbaar, motie van wantrouwen, motie van afkeuring, ‘mag aanblijven’ en ‘verantwoording afleggen’.

³⁴ De gevallen bewindslieden waren staatssecretaris Brokx (CDA), staatssecretaris Van der Linden, staatssecretaris Evenhuis en minister Van Eekelen. Laatstgenoemde komt aan bod in dit onderzoek.

2. Wim van Eekelen, minister van Defensie

2.1 Historische context

Wim van Eekelen (VVD) werd geboren op 5 februari 1931. Hij studeerde rechten en politicologie aan de Universiteit Utrecht en de Universiteit van Princeton. Na als diplomaat te hebben gewerkt zou hij uiteindelijk in India promoveren op een studie naar buitenlands beleid, en later werd hij Tweede Kamerlid namens de VVD. Zijn ambities lagen echter binnen de ambtenarij en het landsbestuur. Hij zou uiteindelijk worden benoemd tot staatssecretaris van Defensie in het kabinet-Van Agt I (1978-1981). In kabinet-Lubbers I (1982-1986) werd hij benoemd tot staatssecretaris van Europese Zaken. Op 24 juli 1986 werd hij benoemd tot minister van Defensie in het kabinet-Lubbers II.³⁵

Bij het aantreden van kabinet-Lubbers II was de positie van Van Eekelen onderwerp van discussie. Dit had te maken met de in 1986 nog politiek actuele Walrusaffaire. De aanschaf van onderzeeërs van de Walrusklasse werd gekenmerkt door kostenoverschrijdingen door het ministerie van Defensie in de periode 1978-1979, waar staatssecretaris Van Eekelen toentertijd de verantwoordelijkheid voor droeg. Kersvers PvdA-fractie leider Wim Kok opende tijdens het debat over de regeringsverklaring van Lubbers-II “een onverwacht scherpe aanval op de benoeming van de omstreden VVD-bewindsman”. Hij stelde dat Van Eekelen door zijn bestuurlijke verleden niet als bewindsman had mogen terugkeren. Kok noemde de minister “de verkeerde man op de verkeerde plaats”.³⁶ In november 1986 kwam de Algemene Rekenkamer met een rapport over de Walrusaffaire, waardoor de kwestie wederom onder de aandacht kwam.³⁷

De VVD-bewindsman zou nog tweemaal in de problemen komen. Allereerst rond termijndollars, waarbij het ministerie van Defensie een grote financiële misser was begaan door het aankopen van te duur gebleken dollars. De luchtmacht bleek een grotere dollarreserve te hebben aangehouden. Door een koersdaling werd er een fors verlies geleden op deze valutareserve. Deze ambtelijke miskleun zorgde voor een geschat verlies van honderden miljoenen gulden. Het parlement werd daar pas van op de hoogte gebracht na publicatie in *De Telegraaf*, omdat Van Eekelen hier zelf niet van bleek te weten.³⁸

Vrijwel tegelijkertijd met de kwestie rond de termijndollars speelde het hoofdpijndossier rond de nieuwe Nederlandse paspoorten. Dit dossier zou zowel minister Van Eekelen als staatssecretaris voor Europese Zaken René van der Linden (CDA) tot aftreden dwingen. Nederland

---

³⁵ Bos, *Verloren vertrouwen*, 234-235.

³⁶ ‘PvdA-leider Kok doet felle aanval op benoeming Van Eekelen: Lubbers moet VVD-minister beschermen’, *de Volkskrant* (31 juli 1986); Bos, *Verloren vertrouwen*, 236.

³⁷ ‘VVD en CDA stellen in debat over Walrus positie Van Eekelen veilig’, *de Volkskrant* (12 november 1986); ‘Walrus-affaire eindigt onbevredigend door partijpolitiek belang’, *de Volkskrant* (15 november 1986).

³⁸ ‘Van Eekelen mag blijven na dollarstrop’, *De Telegraaf* (22 april 1988); Bos, *Verloren vertrouwen*, 243.

streefde ernaar, in samenspraak met de wens van de Europese Gemeenschap, om tot een geüniformeerd en fraudebestendig paspoort te komen. Deze moest uiterlijk 1 januari 1985 ingevoerd worden. De verantwoordelijkheid hiervoor werd tijdens de regeerperiode van Lubbers-I bij toenmalig staatssecretaris van Buitenlandse Zaken Van Eekelen gelegd. Zijn ministerie kwam in aanvaring met het ministerie van Binnenlandse Zaken. Er was onenigheid over waar en door wie de paspoorten vervaardigd moesten worden.

Waar Buitenlandse Zaken pleitte voor centrale productie om zo de fraudebestendigheid te vergroten, wilde Binnenlandse Zaken juist dat de gemeenten dit voor hun rekening namen. Uiteindelijk liep de productie van het paspoort meerdere keren vertraging op, en vielen fraudebestendigheidstesten negatief uit. Uiteindelijk koos de Tweede Kamer voor een parlementaire enquête naar de zgenoemde paspoortaffaire. Zij kwamen met een dusdanig vernietigend rapport dat zowel Van Eekelen op 6 september 1988 als Van der Linden een paar dagen later hun conclusies trokken.³⁹

De Walrusaffaire, de kwestie rond de termijndollars en de uiteindelijk fatale paspoortaffaire bleven niet onopgemerkt in de Nederlandse geschreven media. Zowel *de Volkskrant* als *De Telegraaf* berichtten over de politieke misstappen van Van Eekelen. In het vervolg van dit hoofdstuk wordt een analyse gegeven van de presentatie, de framing en de argumentatie van krantenartikelen over de drie affaires, en welke veranderingen en ontwikkelingen hierbij opvallen.

2.2 Presentatie

De presentatie van krantenartikelen over de politieke affaires rond minister Van Eekelen maakten een interessante ontwikkeling door. Er kan worden vastgesteld dat beide dagbladen uitgebreide interesse toonden in zowel de Walrusaffaire, de kwestie rond de termijndollars en de paspoortaffaire. De manier waarop deze interesse tentoon werd gespreid is echter verschillend per dagblad.

Artikelen die ingaan op de rol van Van Eekelen bij de Walrusaffaire bleken over het algemeen niet verder te komen dan de derde of zevende pagina van beide kranten. Ze werden door de redactie schijnbaar gezien als waardevolle toevoegingen voor het binnenlandnieuws, maar voorpaginanieuws was het in de regel niet. Er waren echter twee uitzonderingen, beide afkomstig van *de Volkskrant*. Zowel de felle kritiek van PvdA-leider Kok bij het aantreden van Van Eekelen als die van de Tweede Kamer na het uitkomen van het kritische rapport van de Algemene Rekenkamer

---

³⁹ Bos, *Verloren vertrouwen*, 231-259; Anne Bos en Charlotte Brand, 'De laan uit! – 'Achterna gezeten door het 'paspoortmonster' (W. F. van Eekelen (VVD), staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, 1998), *Openbaar Bestuur. Tijdschrift voor Beleid, Organisatie en Politiek* 17 (2007) 31.

bleken voorpagina-waardig.⁴⁰ Een stuk waarin Van Eekelen zich verdedigde tegen deze kritiek en zelf aan het woord kwam, bijvoorbeeld in een halve pagina vullend interview, werd op het minder gelezen binnenlandkatern op pagina zeventien geplaatst.⁴¹ *De Telegraaf* leek de kwestie minder nieuwswaarde toe te dichten. Artikelen werden stevast bij het binnenlandnieuws op de zesde of zevende pagina geplaatst.⁴²

Wat betreft de termijndollars was een omgekeerde dynamiek te bemerken. Dit had alles te maken met het feit dat de primeur van *De Telegraaf*-redactie afkomstig was. Dit is duidelijk terug te zien in de plaatsing van artikelen ten opzichte van *de Volkskrant*. Het primeurartikel prijkte op 1 maart 1988 prominent op de voorpagina van *De Telegraaf*.⁴³ Ook in de weken erna bleef de krant met breed uitgemeten artikelen op de derde pagina de kwestie behandelen.⁴⁴ Bij *de Volkskrant* schatte men de relevantie iets lager in.⁴⁵ *De Volkskrant* koos er dus voor om niet het meest in het oog springende eerste, maar stevast het tweede binnenlandkatern te gebruiken voor de berichtgeving over de kwestie.⁴⁶

De presentatie van de berichtgeving over de paspoortaffaire is voor beide kranten op te delen in twee fases. In februari 1988, toen de kwestie rond de politieke verantwoordelijkheid oplaaide, kwam de berichtgeving in beide kranten op de derde of zevende pagina te staan.⁴⁷ Dit veranderde toen de Kamer besloot tot een onderzoek in april 1988. Tot het aftreden van minister

---

⁴⁰ 'PvdA-leider Kok doet felle aanval op benoeming Van Eekelen: Lubbers moet VVD-minister beschermen', *de Volkskrant* (31 juli 1988); "'Gevaarlijk spel" bewindsman met aanschaf materieel: Kamer uit felle kritiek op Van Eekelen', *de Volkskrant* (12 december 1986).

⁴¹ "'Het spul wordt steeds duurder, maar ook beter'", *de Volkskrant* (20 september 1986).

⁴² "Den Uyl treedt volgende week terug als PvdA-leider", *De Telegraaf* (15 juli 1986); 'Ondermaats?' *De Telegraaf* (1 augustus 1986); 'Lubbers: Vader des Vaderlands', *De Telegraaf* (5 augustus 1986); 'Positie van Eekelen tijdens Walrus-debat niet in gevaar', *De Telegraaf* (12 november 1986); 'Van Eekelen erkent verantwoordelijkheid in Walrus-affaire', *De Telegraaf* (13 november 1986); De enige uitzondering is een kleine ingezonden brief op pagina drie, zie: 'Ondermaats', *De Telegraaf* (1 augustus 1986).

⁴³ 'Strop van honderden miljoenen door koersdaling: Luchtmacht gokt mis met dollars', *De Telegraaf* (1 maart 1988).

⁴⁴ 'Bewindsman op het matje geroepen: Kamer wil uitleg over dollarstrop', *De Telegraaf* (2 maart 1988); 'Te duur gekochte munt wordt belegd in schatkistpapier: Minister erkent dollar-debâcle', *De Telegraaf* (14 maart 1988); 'Militaire bonden woedend om dollar-strop', *De Telegraaf* (17 maart 1988); 'Van Eekelen moest dollarstrop uit Telegraaf vernemen', *De Telegraaf* (18 maart 1988).

⁴⁵ Nieuws en columns over de kwestie kwamen, een uitzondering daargelaten, niet verder dan de zesde, zevende en drieëntwintigste pagina.

⁴⁶ 'Militaire bonden woedend om dollar-strop', *de Volkskrant* (17 maart 1988); 'Van Eekelen geeft fouten toe bij aankoop dure dollars, en blijft', *de Volkskrant* (18 maart 1988); 'Grote aankoop van dure dollars schokt oppositie', *de Volkskrant* (18 maart 1988); 'Dollar-affaire luchtmacht na Pasen in Kamer', *de Volkskrant* (25 maart 1988); 'Samenhang', *de Volkskrant* (26-03-1988); 'Aankoop dollars leidt tot miljoenverlies defensie: Regeringspartijen torpederen PvdA-aanval op Van Eekelen', *de Volkskrant* (22 april 1988); 'Van Eekelen mag blijven na dollarstrop', *de Volkskrant* (22 april 1988); 'Bolkesteins opportunisme', *de Volkskrant* (30 april 1988).

⁴⁷ 'Positie bewindslieden onaangetast ondanks kritiek op paspoortbeleid', *de Volkskrant* (4 februari 1988); 'Paspoorten', *de Volkskrant* (5 februari 1988); 'Paspoort', *De Telegraaf* (4 februari 1988); 'Kamersteun ondanks forse kritiek op bewindslieden: Paspoortkwestie kost geen koppen', *De Telegraaf* (5 februari 1988); 'Lubbers laat in paspoortendebat Van Eekelen wel drie keer vallen', *de Volkskrant* (5 februari 1988); Van Eekelen dicht bij titel "Grootste Brekebeen", *de Volkskrant* (6 februari 1988).

Van Eekelen en staatssecretaris Van der Linden in september 1988 besloeg de paspoortaffaire de voorpagina van beide kranten. Naarmate het noodlot onvermijdelijker werd, werd de nieuwswaarde voor beide kranten klaarblijkelijk groter.⁴⁸

2.3 Framing

Ook de framing van Van Eekelen verschilde per krant. *De Volkskrant* bleek van meet af aan een negatief oordeel over Van Eekelen te hebben. *De Telegraaf* daarentegen bleek, zeker aan het begin van zijn ministerschap, het voordeel van de twijfel te willen geven. Naarmate de bewindsman meer omstreden werd, veranderde ook het frame van *De Telegraaf*.

2.3.1 De Walrusaffaire

De grootste verschillen in framing van de minister waren te bespeuren tijdens de Walrus-affaire. Zo bleek *de Volkskrant* al bij het debat over de regeringsverklaring de focus te leggen op zijn zwakke uitgangspositie. Het feit dat premier Lubbers Van Eekelen bij diens aanstelling moest “beschermen” ten overstaan van een doodstille Tweede Kamer stond centraal. Lubbers’ verdediging van Van Eekelen na de felle aanval van oppositieleider Wim Kok kon volgens *de Volkskrant* de “zichtbare verlegenheid” achter de regeringstafel niet volledig wegnemen.⁴⁹ Kortom, *de Volkskrant* schetste graag het beeld dat Van Eekelen slechts bij de gratie van Lubbers’ verdediging op zijn post kon blijven.

De Telegraaf bleek de aanval van Kok minder te waarderen. In het redactioneel commentaar stelde de krant dat de felle uithaal over diens Walrus-verleden “ondermaats” was. *De Telegraaf* erkende dat Van Eekelen mede onder zijn verantwoordelijkheid fouten had gemaakt, maar dat hij dit deed om “een goed maar onhaalbaar doel” te bereiken. De affaire was voor *De Telegraaf* “inmiddels afgedaan”, en de poging van de PvdA om Van Eekelen nu bij het publiek zwart te maken was hypocriet.⁵⁰ In een column van politiek commentator Kees Lunshof werd de aanval van Kok op Van Eekelen als “bot” omschreven.⁵¹ Ook toen het Rekenkamerrapport de kwalijke rol van Van Eekelen

---

⁴⁸ Deze artikelen waren voorpaginanieuws, en zijn slechts een kleine greep uit het brede scala aan artikelen over de kwestie: ‘Steun achterban slinkt voor v. d. Linden en v. Eekelen: Paspoortzaak kost mogelijk koppen’, *De Telegraaf* (25 april 1988); ‘Uitkomen van paspoortenquête bepalen aanblijven Van Eekelen’, *De Telegraaf* (29 april 1988); ‘Aanblijven Van Eekelen en Van der Linden onzeker: Rapport vernietigend voor bewindslieden’, *De Telegraaf* (30 augustus 1988); ‘Misleiden van Tweede Kamer zou Van der Linden de kop moeten kosten: Enquêteverslag onthutsende litanie van leugens’, *de Volkskrant* (30 augustus 1988); ‘Grafstemming ontbreekt bij ambtenaren defensie’, *de Volkskrant* (7 september 1988); Verklaring afgetreden Van Eekelen in muistille Tweede Kamer: ‘Ontbreken vertrouwen gaf doorslag’, *De Telegraaf* (7 september 1988).

⁴⁹ ‘PvdA-leider Kok doet felle aanval op benoeming Van Eekelen: Lubbers moet VVD-minister beschermen’, *de Volkskrant* (31 juli 1986); “Van Eekelen enigszins gelouterd”: VVD is tevreden over verdediging minister’, *de Volkskrant* (1 augustus 1986).

⁵⁰ ‘Ondermaats’, *De Telegraaf* (1 augustus 1986).

⁵¹ ‘Lubbers: Vader des vaderlands!’, *De Telegraaf* (5 augustus 1986).

bevestigde, kwam *De Telegraaf* terug op de aanval van Kok. Het feit dat Kok bij de regeringsverklaring zelfs gezegd had dat Van Eekelen nooit minister had mogen worden, en dat de PvdA hem een “onevenredig grote verantwoordelijkheid aanwreef”, werden nogmaals benadrukt.⁵²

Het feit dat er, ook na het Rekenkamerrapport, geen politieke consequenties aan Van Eekelens fouten werden verboden, werd vooral in *de Volkskrant* negatief beoordeeld. In een politiek commentaar van Theo Klein stelde hij dat dit “onbevredigend” was. Door partijpolitieke belangen ging het debat “als een nachtkaaars uit”. Klein meende dat hiermee “zand over de politieke verantwoordelijkheid” gegooid werd. Hij hekelde daarnaast het PvdA-kamp, waar het na de frontale aanval van Kok en de verdediging van Lubbers stil werd en er daardoor geen motie tegen de “verketterde” bewindsman inzat.⁵³

2.3.2 Termijndollars

De verschillen in framing bij de kwestie rond de termijndollars waren grotendeels van een stilistische aard. Zoals gezegd kwam *De Telegraaf* met de scoop dat Defensie had misgegooid bij de aankoop van termijndollars. In een artikel met een sensationele kop gebruikte de auteur verschillende woorden die frameversterkend werkten. Zo sprak hij van een “dollardebacle”. Ook bestempelde hij de kwestie als de “dollar-affaire”, wat suggereert dat de auteur zelf graag zag dat dit inderdaad een politiek sensitieve affaire zou worden. Ook “dollar-schandaal” nam de krant aan als beschrijving van de kwestie.⁵⁴ In de meeste publicaties waren tevens chargerende woorden te vinden die het scandaleuze karakter van de kwestie moesten onderstrepen. Zo werd gesproken van een “doofpot”, en dat *De Telegraaf* “zwart op wit” had dat hiervan sprake was. De krant suggereerde hiermee dat de minister op heterdaad betrapt was, wat de ernst van de situatie zou onderstrepen.⁵⁵ Ook is duidelijk dat de krant het frame van de onbenullige minister die uit *De Telegraaf* moest vernemen dat er miljoenen verloren zijn gegaan op zijn departement maar al te graag uitlichtte.⁵⁶

Zoals eerder duidelijk werd, was het vooral *De Telegraaf* die uitbundig aandacht besteedde aan de kwestie.⁵⁷ *De Volkskrant* deed een stuk minder uitgebreid verslag. Uit de verslagen die wel

---

⁵² ‘Van Eekelen erkent verantwoordelijkheid in Walrus-affaire’, *De Telegraaf* (13 november 1986).

⁵³ ‘Walrus-affaire eindigt onbevredigend door partijpolitiek belang’, *de Volkskrant* (15 november 1986).

⁵⁴ ‘Bewindsman op het matje geroepen: Kamer wil uitleg over dollarstrop’, *De Telegraaf* (2 maart 1988); ‘Te duur gekochte munt wordt belegd in schatkistpapier: Minister erkent dollar-debâcle’, *De Telegraaf* (14 maart 1988).

⁵⁵ ‘Te duur gekochte munt wordt belegd in schatkistpapier: Minister erkent dollar-debâcle’, *De Telegraaf* (14 maart 1988); ‘Militaire bonden woedend om dollar-strop’, *De Telegraaf* (17 maart 1988).

⁵⁶ In vrijwel elk artikel over de kwestie wordt aangestipt dat “deze krant”, zijnde *De Telegraaf*, dit bericht voor het eerst wereldkundig maakte.

⁵⁷ Hoewel het aantal artikelen over de kwestie niet zoveel van elkaar verschilden in beiden kranten, was er vooral een verschil in de lengte van de artikelen en de plek van plaatsing. *De Telegraaf* besteedde meer woorden en meer prominente plekken aan de affaire dan *de Volkskrant*.

werden geplaatst, kwam eenzelfde frame als bij de Walrus-affaire naar voren. In de tussentijd had Van Eekelen het vertrouwen van de krant niet weten te herwinnen. De minister werd nog steeds omschreven als “omstreden” bewindsman. *De Volkskrant* liet de beschadigende Walrus-affaire niet onbenoemd.⁵⁸ Dat Van Eekelen mocht aanblijven leidde wederom tot scepsis in de krant. Het vertrouwde scenario waarbij de Tweede Kamer “de hand over het hart strijkt” wanneer fouten erkend worden en schuldige ambtenaren gestraft worden, werd “voor de zoveelste keer” afgewerkt.⁵⁹ Opmerkelijk was daarnaast dat *de Volkskrant* de onthulling niet concreet toedichtte aan *De Telegraaf*, maar sprak van het feit dat de bewindsman “uit de krant” moest meekrijgen wat zijn ambtenaren hadden aangericht. *De Volkskrant*-redactie bleek zich bewust van het feit dat een concurrent er met de primeur vandoor was gegaan, en gebruikte zodoende neutrale bewoordingen.⁶⁰

2.3.3 De paspoortaffaire

Wat framing betreft gaf de paspoortaffaire blijk van grote overeenkomsten tussen *De Telegraaf* en *de Volkskrant*. Van de ietwat verdedigende en nuancerende rol die *De Telegraaf* innam bij de Walrusaffaire en het aantreden van Van Eekelen was weinig meer terug te zien.

De Volkskrant was er bij het opspelen van de paspoortaffaire in februari 1988 snel bij om de positie van Van Eekelen onder druk te zetten. Het moment dat Lubbers de bewindsman niet meer kon of wilde beschermen zou het moment worden dat Van Eekelen direct aan de paal kan worden genageld, zo stelde de krant onheilspellend.⁶¹ *De Volkskrant* schatte in dat de politieke dood van Van Eekelen niet lang meer op zich zou laten wachten met het gebruik van een dergelijke metafoor. Er zou “royale ergernis” bestaan in het kabinet rond de op dubieuze gronden gepromoveerde minister die een “kliederzooi” had gemaakt van het nieuwe paspoort.⁶² Een dergelijk kritisch frame dook vaker op naarmate de onafwendbaarheid van de val duidelijker werd. Zo passeerden waarderingen als “een onvoorstelbare rommelzooi”, een “janboel”, “verschrikkelijke fouten”, “de koopzieke minister”, “rokende puinhopen”, “het grote prutsen”, “brokkenmakers”, “grootste brekebeen”, “de perfecte prutser” en “blunderborst” de revue.⁶³ *De Volkskrant*-redactie koos er tevens voor om

---

⁵⁸ ‘Aankoop dollars leidt tot miljoenverlies defensie: Regeringspartijen torpederen PvdA-aanval op Van Eekelen’, *de Volkskrant* (22 april 1988).

⁵⁹ ‘Van Eekelen geeft fouten toe bij aankoop dure dollars, en blijft’, *de Volkskrant* (18 maart 1988).

⁶⁰ ‘Grote aankoop van dure dollars schokt oppositie’, *de Volkskrant* (18 maart 1988).

⁶¹ ‘Positie bewindslieden onaangetast ondanks kritiek op paspoortbeleid’, *de Volkskrant* (4 februari 1988).

⁶² ‘Paspoorten’, *de Volkskrant* (4 februari 1988).

⁶³ ‘Paspoorten’, *de Volkskrant* (4 februari 1988); ‘Lubbers laat in paspoortendebat Van Eekelen wel drie keer vallen’, *de Volkskrant* (5 februari 1988); ‘Van Eekelen dicht bij titel “Grootste Brekebeen”’, *de Volkskrant* (6 februari 1988); ‘Verantwoord dumpen van politici’, *de Volkskrant* (13 februari 1988); ‘Enquête’, *de Volkskrant* (30 augustus 1988); ‘Misleiden van Tweede Kamer zou Van der Linden de kop moeten kosten: Enquêteverslag onthutsende litanie van leugens’, *de Volkskrant* (30 augustus 1988).

kritische lezersbrieven over de bewindsman en de affaire te plaatsen. Zo bracht een lezer Van Eekelen in verband met “onbekwaamheid, belangenverkwanseling, autoritaire vlerkerigheid en minachting voor de burger wiens lade gelicht wordt”.⁶⁴ Ook de beschrijving van de persoon Van Eekelen bleek niet te getuigen van veel vertrouwen in de minister, die “joyeus, apolitiek” en “extravert” zou zijn. *De Volkskrant* blijkt naarmate het einde voor Van Eekelen in zicht kwam de druk op te voeren.

Opmerkelijk was dat juist *De Telegraaf*, die bij het aantreden van Van Eekelen vaak zijn kant had gekozen, dit bij de paspoortaffaire vrijwel geen moment deed. Ook *De Telegraaf* sprak van “grove” en “duidelijke” fouten, een “publieke afgang”, “geblunder” en “één grote politieke puinhoop” waardoor “het touw rond de nek van Van Eekelen steeds meer wordt aangetrokken”.⁶⁵ Hoewel de persoon Van Eekelen nog kon rekenen op wat sympathie, was het ook voor *De Telegraaf* duidelijk dat zowel in het parlement als erbuiten de steun voor de minister weg bleek te zijn.⁶⁶ *De Telegraaf* besteedde welhaast smalend aandacht aan het feit dat Van Eekelen de steun in zijn eigen fractie verloor. Met zinnen als “het valt op hoe weinig steun deze minister in eigen kring nog geniet”, en “binnen de VVD-fractie bestaat immers een uitgesproken afkeer tegen partijgenoot Van Eekelen” werd zijn kwetsbare positie extra onderstreept.⁶⁷ Dergelijke berichtgeving, waarvan een opvallend gebrek te bespeuren viel in de berichtgeving van *de Volkskrant*, kan wellicht worden toegeschreven aan de meer sensationele stijl van een populaire krant als *De Telegraaf*.

2.4 Argumentatie

In de argumentatie die werd gebruikt om de politieke perikelen van minister Van Eekelen op waarde te schatten, in het bijzonder argumentatie over het wel of niet blijven vervullen van het ministerschap en de ministeriële verantwoordelijkheid, kunnen waardeoordelen en opvattingen worden gevonden. In de drie politieke affaires die rond Van Eekelen speelden kwam de ministeriële verantwoordelijkheid en het wegsturen of aftreden van ministers meermaals ter sprake.

---

⁶⁴ ‘Nieuw paspoort’, *de Volkskrant* (7 september 1988).

⁶⁵ ‘Paspoort’, *De Telegraaf* (4 februari 1988); ‘Steun achterban slinkt voor v. d. Linden en v. Eekelen: Paspoortzaak kost mogelijk koppen’, *De Telegraaf* (25 april 1988); ‘Van Eekelens val is onafwendbaar’, *De Telegraaf* (6 september 1988).

⁶⁶ Het feit dat *De Telegraaf* niet ten volle uit twijfelde aan Van Eekelens persoon blijkt onder andere uit de passage: “aan wiens diplomatieke kwaliteiten niemand twijfelt en die de hoofdlijnen van het Nederlandse veiligheidsbeleid bewaakt en in zijn hoofd heeft”. Zie: ‘Kamer is geblunder beu’, *De Telegraaf* (26 april 1988).

⁶⁷ ‘Kamer is geblunder beu’, *De Telegraaf* (26 april 1988); ‘Uitkomen van paspoortenquête bepalen aanblijven Van Eekelen’, *De Telegraaf* (29 april 1988).

2.4.1. De Walrus-affaire

Zoals aangegeven was het ten tijde van de Walrus-affaire vooral *de Volkskrant* die stevige kritiek had op Van Eekelen. *De Volkskrant* liet zich positief uit over het optreden van Kok bij het aanstellen van Van Eekelen als minister. Nadat de felle kritiek van de oppositieleider niet leidde tot een tegen Van Eekelen gerichte motie, kon de krant zich toch vinden in de redenering dat een motie alleen maar contraproductief zou werken, aangezien “een verworpen anti-Van Eekelen-motie diens positie alleen maar zou versterken”.⁶⁸

Na het uitkomen van het Rekenkamerrapport in november 1986 bleek dat politiek commentator van *de Volkskrant* Theo Klein deze redenering intussen minder steekhoudend vond. Het zou in de Tweede Kamer allang niet meer om het vaststellen van de politieke verantwoordelijkheid voor het onderzeebootdrama gaan. Het enige wat de vier grote partijen nog wilden was zo snel mogelijk en liefst zonder te veel lawaai een punt zetten achter de Walrus-zaak. Reden hiertoe zou zijn dat de onwetendheid en het onvermogen van het parlement “pijnlijk waren blootgelegd”.⁶⁹ Klein bleek de staat van de staatsrechtelijke ministeriële verantwoordelijkheid met leden ogen aan te zien, aangezien hij stelde dat partijbelang en lijfsbehoud boven staatsrechtelijk bestuur gingen.⁷⁰

De Telegraaf had daarentegen een meer optimistische kijk op de werking van de ministeriële verantwoordelijkheid in de kwestie rond Van Eekelen. Zoals eerder aangegeven was *De Telegraaf* in de Walrus-affaire een stuk milder voor de VVD-bewindsman. Hoewel *De Telegraaf* in een redactioneel commentaar erkende dat mede onder zijn verantwoordelijkheid honderden miljoenen gulden ongecontroleerd besteed konden worden, was de affaire inmiddels afgedaan. Het feit dat voorgaande debatten er niet toe hadden geleid dat de heer Van Eekelen “het veld moest ruimen”, zou ingaan tegen het principe van de ministeriële verantwoordelijkheid zoals die staatsrechtelijk bedoeld was. Het zou volgens de krant moeten gaan om de vraag of het beheer van Defensie in goede handen is.⁷¹ *De Telegraaf* hanteerde daarentegen de argumentatie dat de minister niet meer de staatsrechtelijk verantwoordelijke bewindspersoon was voor de gemaakte fouten na de wissel van de wacht.

---

⁶⁸ “Van Eekelen enigszins gelouterd”: VVD is tevreden over verdediging minister’, *de Volkskrant* (1 augustus 1986)

⁶⁹ ‘Walrus-affaire eindigt onbevredigend door partijpolitiek belang’, *de Volkskrant* (15 november 1986)

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ ‘Ondermaats’, *De Telegraaf* (1 augustus 1986).

2.4.2. Termijndollars

Voor *de Volkskrant* was de kwestie rond de termijndollars een herhalingsoefening. Commentator Theo Klein bekritiseerde de houding van de Tweede Kamer die al gauw vergevingsgezind bleek te zijn wanneer schuldige ambtenaren “op hun nummer” kregen, de fouten erkend werden en passende maatregelen aangekondigd werden. Dan werden er niet te veel lastige vragen gesteld over de ministeriële verantwoordelijkheid. Hij hekelde de lakse houding van het parlement en in het bijzonder de regeringspartijen die een aftocht van de bewindsman in de weg zaten, en maakte de neerslachtige inschatting dat “de omvang van de schade pas bekend zal worden als deze bewindslieden allang zijn vertrokken”.⁷²

De Telegraaf bleek de ministeriële verantwoordelijkheid of het opstappen van een bewindspersoon slechts impliciet te behandelen in de rapportages. Er werd bijvoorbeeld uitgelicht dat betrokken bewindspersonen de Kamer niet hadden ingelicht over dit onderwerp, wat impliciet een parlementaire doodzonde suggereerde.⁷³ Daarnaast maakte *De Telegraaf* duidelijk dat “het dollar-debacle” valt onder de verantwoordelijkheid van Van Eekelen als minister van Defensie en bekritiseerde de krant het feit dat hij “met geen woord rept” over het waarom van die “kapitale ‘vergissing’”.⁷⁴ Maar van een directe aanval op de positie van de minister of het rechtvaardigen van een afkeurende motie kwam het niet. Opvallend was dat er, in tegenstelling tot *de Volkskrant*, door politiek commentatoren op eigen titel weinig aandacht aan de kwestie werd besteed ondanks dat het verhaal van *De Telegraaf* afkomstig was.

2.4.3. De paspoortaffaire

Tijdens de paspoortaffaire bleek *de Volkskrant* wederom te vervallen in het somber inschatten van de aftredingskans. Het standpunt van de regeringspartijen maakt moties van de oppositie tegen de verantwoordelijke bewindslieden “bij voorbaat kansloos”, zo klonk het somber, ondanks dat zij zonder meer verantwoordelijk zijn voor de fouten die bij de totstandkoming van het paspoort zijn gemaakt.⁷⁵ In een redactioneel commentaar stelde *de Volkskrant* dat de grote boosdoener in het dossier de voorliefde voor een combinatie van grote ondernemingen was waaraan de VVD-minister ten prooi was gevallen. Het paspoortdrama was volgens de redactie dan ook toe te schrijven aan een “betreurenswaardig, maar niet geheel onverwacht resultaat van zo veel bevoordeling”. Waar de Tweede Kamer het “rituele gesteggel” over de formele verantwoordelijkheid liet zien, was het voor

---

⁷² ‘Van Eekelen geeft fouten toe bij aankoop dure dollars, en blijft’, *de Volkskrant* (18 maart 1988).

⁷³ ‘Bewindsman op het matje geroepen: Kamer wil uitleg over dollarstrop’, *De Telegraaf* (2 maart 1988).

⁷⁴ ‘Te duur gekochte munt wordt belegd in schatkistpapier: Minister erkent dollar-debacle’, *De Telegraaf* (14 maart 1988).

⁷⁵ ‘Positie bewindslieden onaantast ondanks kritiek op paspoortbeleid’, *de Volkskrant* (4 februari 1988).

de Volkskrant klinkklaar: Van Eekelen had in de vorige kabinetsperiode “zakelijk en bestuurlijk grootscheeps zitten prutsen”.⁷⁶ De verantwoordelijkheid van het fiasco was volgens *de Volkskrant* dus niet te ontlopen omdat Van Eekelen inmiddels een andere portefeuille en functie had.

In een politiek commentaar van Jan Tromp en Joop van Schie werd de verantwoordelijkheid hoofdzakelijk in de schoenen van “hoofdrolspeler” Van Eekelen geschoven. “Hoever kan men nog gaan”, vroegen de commentatoren zich af. De vraag naar de ministeriële verantwoordelijkheid hangt opnieuw als mist in de haven, zo stelden zij. Tromp en Van Schie analyseerden hierna de verdediging van Lubbers in de zaak. Lubbers, zo luidde de analyse, had Van Eekelen “een doodschop” gegeven toen hij desgevraagd over het beleid van de vorige staatssecretaris zei: “het had beter gekund. Het had beter moeten”. *De Volkskrant*-commentatoren duiden de opmerking als de “in praktisch-politieke zin” ingrijpende gebeurtenis dat de minister-president zijn minister van Defensie “onverbidelijk” liet vallen.⁷⁷ Het feit dat Lubbers, in tegenstelling tot zijn noodzakelijke verdediging bij de Walrus-affaire, Van Eekelen nu liet vallen ging niet onopgemerkt bij de politiek commentatoren die de zwakte van de Defensie-minister maar al te graag uitlichtten.

Opmerkelijk was ook het verdiepende commentaar van Jan Joost Lindner met de veelzeggende kop ‘Verantwoord dumpen van politici’. Hij stelde dat Van Eekelen de positie van minister alleen had kunnen bemachtigen doordat de problemen rond de nieuwe paspoorten pas na zijn aanstelling naar buiten kwamen. Ondanks dat Lubbers begrijpelijkerwijs “niet veel voor deze figuur voelde”, had hij geen keus aangezien het gebruik gegroeid was dat partijen oppermachtig waren bij het aanwijzen van “hun” ministers. Dit zou volgens Lindner ook het wegzenden bemoeilijken. Hij stelde publiekelijk de vraag of staatssecretaris Van der Linden kon aftreden, terwijl de “gepromoveerde” Van Eekelen mocht blijven zitten. De onwenselijkheid van een dergelijk precedent beargumenteerde hij als volgt. Wanneer “zulk een vreemd geschuif” met de schuldvraag Haagse praktijk zou worden, zou niemand meer een portefeuille overnemen zonder eerst talloze dossiers na te snuffelen op mogelijke onreinheden uit het verleden. Het wegzenden van politici zou geoorloofd zijn wanneer het berust op “aangetoonde persoonlijke schuld of nalatigheid”. De conclusie voor de positie van Van Eekelen was dan ook helder: “Dus moet de blaam naar Van Eekelen gaan”.⁷⁸ Op basis van de argumentatie in *de Volkskrant* is duidelijk dat de krant aanstuurde op de ultieme verantwoordelijkheid voor Van Eekelen, en het aftreden van de bewindspersoon.

De Telegraaf daarentegen koos niet voor een stellige positie in het publieke debat zoals menig politiek commentator in *de Volkskrant*. De twee punten die *De Telegraaf* uitlichtte waren van een geheel andere orde. Zo uitte deze krant meermaals de zorg dat het wegsturen of aftreden van

---

⁷⁶ ‘Paspoorten’, *de Volkskrant* (5 februari 1988).

⁷⁷ ‘Lubbers laat in paspoortendebat Van Eekelen wel drie keer vallen’, *de Volkskrant* (5 februari 1988).

⁷⁸ ‘Verantwoord dumpen van politici’, *de Volkskrant* (13 februari 1988).

Van Eekelen nadelige gevolgen zou hebben voor de bestuurbaarheid van het land. Het uithalen van Lubbers richting zijn Defensie-minister was niet goed voor de coalitieverhoudingen en niet goed voor de saamhorigheid in het kabinet. Bovendien zou het aanzien van Defensie in het buitenland erdoor geschaad worden.⁷⁹ Dat *De Telegraaf* juist deze zorg uitte is logisch wanneer gekeken wordt naar hun opvatting van de ministeriële verantwoordelijkheid als geheel. Die verantwoordelijkheid had volgens politiek commentator Kees Lunshof “niets te maken met de vraag of een bewindsman bij geconstateerd falen het vertrouwen moet worden ontnomen”, maar alles met de kwestie van politieke opportuniteit.⁸⁰ Hieruit is op te maken dat *De Telegraaf* een stuk minder happig was op het aftreden van Van Eekelen, aangezien de onvoorziene gevolgen hiervan wellicht nadeliger konden uitpakken voor de bestuurbaarheid van het land dan het aanblijven van de bewindspersoon. Waar *De Telegraaf* wel grove schuld zag voor Van Eekelens’ handelen was in het feit dat de “Nederlandse belastingbetaler” op zou draaien voor de gemaakte kosten. In een redactioneel commentaar stelde het dagblad dat daaraan op zichzelf wel degelijk politieke consequenties konden worden verbonden.⁸¹ Ook Lunshof maakte zich druk om de schade voor de belastingbetaler in zijn commentaar.⁸² *De Telegraaf* leek zich hiermee te willen opwerpen als een verdediger van de Nederlandse belastingbetaler, en tegemoet te komen aan de volkse lezers van het dagblad.

2.5 Conclusie

In de presentatie van de politieke-sensitieve affaires waarbij Defensie-minister Wim van Eekelen direct betrokken was, bleek dat *de Volkskrant* en *De Telegraaf* verschillende prioriteiten gaven aan de affaires. *De Volkskrant* leek vooral de Walrus-affaire uitvoerig te willen behandelen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de sociaaldemocratische PvdA het voortouw nam in de oppositierol tegen Van Eekelen, wat goed viel bij de progressieve hoogopgeleide lezer. *De Telegraaf* schonk niet geheel verrassend meer aandacht aan de kwestie rond de termijndollars, aangezien deze krant de primeur in handen hadden. De paspoortaffaire bleek door beide kranten breed uitgemeten te worden.

Op het gebied van framing is te zien dat *de Volkskrant* consistent een negatief frame rond Van Eekelen hanteerde. Men gebruikte sinds zijn aantreden beschrijvingen die een negatief waardeoordeel tentoonspreidden. *De Telegraaf* laat echter een interessante ontwikkeling zien. De krant gebruikte tijdens de Walrus-affaire een stuk positievere frames voor Van Eekelen dan *de Volkskrant*. *De Telegraaf* richtte zich vooral op de brede diplomatieke ervaring van Van Eekelen, en

---

⁷⁹ ‘Paspoort’, *De Telegraaf* (4 februari 1988); ‘Kamer is geblunder beu’, *De Telegraaf* (26 april 1988).

⁸⁰ ‘Kamer is geblunder beu’, *De Telegraaf* (26 april 1988).

⁸¹ ‘Treurspel’, *De Telegraaf* (26 april 1988).

⁸² ‘Kamer is geblunder beu’, *De Telegraaf* (26 april 1988).

de inhoudelijke standpunten over Defensie waar de krant zich in kon vinden. Toch veranderde dit na de deels tegelijk spelende termijndollars en paspoortaffaire. Naarmate duidelijk werd dat de populariteit en de overlevingskans van de bewindsman afnamen, werden de frames harder. Het aanvankelijk positieve frame was wellicht te verbinden aan de meer conservatieve lezersgroep waarvoor de krant schreef.

De argumentatie voor en tegen het aanblijven van Van Eekelen verschilden sterk. *De Volkskrant* bleek zeer consistent in haar kritiek, en predikte in feite sinds de Walrus-affaire over het ongeschikte karakter van de minister. De roep hiertoe werd een stuk heftiger tijdens de paspoortaffaire, waarbij de redactie doorkreeg dat deze hem wel eens de kop zou kunnen kosten. Zijn voornaamste verdediging, zijnde dat hij in de hoedanigheid van Defensie-minister niet verantwoordelijk kon zijn voor andere en eerder gehouden portefeuilles, werd dan ook van brede kritiek voorzien. *De Telegraaf* bleek iets minder happig om de bewindsman tot aftreden te manen. De krant zou het niet ongepast vinden, aangezien de Nederlandse belastingbetaler de dupe leek te worden van de paspoortaffaire, maar wilden niet uit het oog verliezen dat in het belang van de coalitiecohesie het aanblijven ook gunstige uitwerkingen kon hebben.

3. Gerrit Braks, minister van Landbouw en Visserij

3.1 Historische context

Gerrit Braks (CDA) werd geboren op 23 mei 1933 in een katholiek boerengezin in het Brabantse De Peel.⁸³ Onderwijs volgen was tijdens de oorlog niet mogelijk, aangezien zijn aanwezigheid op de boerderij vereist werd. In de naoorlogse periode vond Braks toch de weg naar de collegebanken. In 1965 studeerde hij af in de landbouwplantteelt aan de Landbouwhogeschool te Wageningen. Tijdens zijn studententijd was hij actief bij de toenmalige Katholieke Volkspartij (KVP), die later zou opgaan in het CDA. Na een periode bij de permanente vertegenwoordiging van Nederland in Brussel te hebben gewerkt als landbouwraad zou hij in juni van 1977 als Tweede Kamerlid (KVP/CDA) worden geïnstalleerd.⁸⁴

Door zijn brede inhoudelijke kennis op het gebied van landbouw werd hij direct de eerste woordvoerder op dit beleidsterrein. In het kabinet-Van Agt I trad Braks voor het eerst aan als minister van Landbouw en Visserij, na een aantal verschuivingen van bewindspersonen op die post. In het kabinet-Van Agt II zou hij niet terugkeren op die post. Hij nam weer plaats in de Tweede Kamer. In het eerste kabinet-Lubbers werd hij wederom aangesteld als minister van Landbouw en Visserij, hoewel het visserijbeleid werd ondergebracht bij VVD-staatssecretaris Ad Ploeg. Ook in het kabinet-Lubbers II zou Braks dienstdoen als minister van Landbouw en Visserij. Tot zijn aftreden op 7 november 1989 zou hij deze functie blijven vervullen.⁸⁵

Het uit te voeren beleid van het ministerie van Landbouw en Visserij richtte zich na de oorlogsperiode voornamelijk op voedselvoorziening en economische vooruitgang voor boeren en vissers. Deze doelstellingen werden behaald, mede door uitgebreide subsidiëring vanuit de Europese Unie. Deze ongebreidelde economische vooruitgang ging echter gepaard met negatieve gevolgen voor milieu en biodiversiteit. Ook in Europa bleef dit niet onopgemerkt, en mede door druk van pressiegroepen en biologen begon de Europese regelgeving in de jaren zeventig een meer restrictieve lijn te volgen. Dit uitte zich in onder andere de invoering van productiequoteringen voor melk, mest en visvangst. Er kwam steeds meer aandacht voor de schadelijke gevolgen van overbevissing. De handhaving van deze quota's kwam in handen van het ministerie van Landbouw en Visserij. Met name de handhaving van het visquota bleek een hoofdpijndossier te worden.⁸⁶

---

⁸³ Hans Siemens, *Braks: carrière met een diploma handwerken* (Zwolle 2018) 11.

⁸⁴ Bos, *Verloren vertrouwen*, 221-222. 'Ir. G. J. M. (Gerrit) Braks', <https://www.parlement.com> (geraadpleegd op 4 mei 2021).

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid. 222-223; 'Hoe duur wordt de vis betaald? De mazen in het Nederlandse visnet', <https://npokennis.nl/longread/7748/hoe-duur-wordt-de-vis-betaald-de-mazen-in-het-nederlandse-visnet> (geraadpleegd op 14 mei 2021).

De invoering van het visquota stuit op hevig verzet bij Nederlandse vissers. Het was lucratief voor de vissers om te sjoemelen met hun cijfers. Controles van de algemene inspectiedienst (AID) waren spaarzaam en inefficiënt, en door de hoge visprijs werd het extra aantrekkelijk om de quota's te ontduiken.⁸⁷ Daarnaast waren de boetes voor overtreding van het quota niet erg hoog. Zo kon het voorkomen dat vissers extra gevangen vis stiekem in de nacht overlaadden, om deze daarna in een grijs dan wel zwart viscircuit door te verkopen.⁸⁸

De berichten over overschrijdingen van de visquota, en de steeds vaker uit de hand lopende confrontaties tussen de vissers en de AID waarbij de Mobiele Eenheid van de politie de AID soms zelfs te hulp moet schieten, leidden uiteindelijk tot vragen van de PvdA in oktober 1986. Directe aanleiding was het bericht dat een deel van de boekhouding van een grote visafslag was verbrand, om zo onder de quotering uit te komen. Hierop werd een aparte commissie ingesteld die moest onderzoeken in hoeverre ambtenaren van het ministerie van Landbouw en Visserij betrokken waren bij deze ontduikingen van Europese regels. De conclusie was dat het ministerie niet actief of passief betrokken was geweest bij de overschrijdingen, maar dat er sprake was van 'verwijtbaar medeweten'. Het ministerie ontkende op de hoogte te zijn van de misstanden.

De uitkomsten van het rapport werden besproken in een Kamerdebat op 24 en 25 juni, waarbij Braks moest vechten voor zijn positie.⁸⁹ Het debat werd extra beladen doordat premier Lubbers had laten doorschemeren dat het kabinet zou aftreden als de minister door de Tweede Kamer naar huis zou worden gestuurd.⁹⁰ Deze kwestie stond uiteraard op de politieke radar van de landelijke dagbladen. Zowel *de Volkskrant* als *De Telegraaf* berichtten over de aanloop naar en de uitkomst van het debat. In het vervolg van dit hoofdstuk wordt een analyse gegeven van de presentatie, de framing en de argumentatie van krantenartikelen over de affaire en het Kamerdebat waarbij de positie van de minister in het geding was. Een analyse van krantenartikelen over de tweede keer dat Braks in opspraak kwam rond de visfraude waarna hij daadwerkelijk moest aftreden, wordt niet gegeven in deze scriptie, aangezien de interesse uitgaat naar niet-afgetreden ministers.⁹¹

3.2 Presentatie

Net als bij minister Van Eekelen het geval was, besteedden *de Volkskrant* en *De Telegraaf* aandacht aan de perikelen rond minister Braks en de visfraude. Toch is er een interessant gegeven te ontdekken wanneer wordt gekeken naar de presentatiewijze van artikelen over de affaire.

---

⁸⁷ Bos, *Verloren vertrouwen*, 223.

⁸⁸ 'Hoe duur wordt de vis betaald?', npokennis.nl (2018).

⁸⁹ Bos, *Verloren vertrouwen*, 224.

⁹⁰ Siemens, *Braks: carrière met een diploma handwerken*, 191.

⁹¹ Voor een diepgravende analyse van het aftreden van minister Braks, zie: Bos, *Verloren vertrouwen*, 261-273.

Allereerst valt op dat de aanstelling van de Kamercommissie die de fraude ging onderzoeken niet kon rekenen op omvangrijke media-aandacht.⁹² Ook nadat de uitkomsten van het onderzoek werden gepresenteerd en de eerste reacties van de partijen binnenkwamen blijkt nieuws over de affaire aanvankelijk niet als voorpaginawaardig te worden ingeschat door de dagbladen. De meeste artikelen werden geplaatst op de reguliere binnenlandkaternen.⁹³

Er is echter een interessante verandering te bemerken op 25 juni 1987. Zowel *De Telegraaf* als *de Volkskrant* besteedden die dag uitgebreide voorpagina-artikelen aan de eerste dag van het Kamerdebat over Braks' positie. De koppen van de voorpagina-artikelen verraadden waar deze interesse vandaan kwam.⁹⁴ Het moment dat de dag des oordeels voor de minister kwam, waren de kranten er snel bij om uitvoerig stil te staan bij de parlementaire gebeurtenissen.

Het is juist de onzekere factor van Braks' positie die de krant ertoe leek te verleiden om uit te pakken met artikelen. Toen na de tweede dag van het Kamerdebat bleek dat Braks' positie niet in gevaar ging komen omdat de coalitiefracties hem bleven steunen, ebde de nieuwswaarde voor *de Volkskrant* weg. Verslagen van het debat, een dag ervoor nog reden tot voorpaginanieuws, waren weer terug te vinden in de binnenlandkaternen op de latere pagina's.⁹⁵ *De Telegraaf* wijdde wel een groot stuk aan het aanblijven van Braks.⁹⁶ De dagen na het debat stonden voor beide kranten in het teken van reflecties en commentaren aangaande de parlementaire gebeurtenissen van de dagen ervoor, allen op minder zichtbare plekken in de krant.⁹⁷

Uit de analyse van de plaatsing van de krantenartikelen blijkt dat juist wanneer de

---

⁹² De aankondiging komt niet verder dan pagina 7. Zie: 'Advocaten Eisen inzage in stukken minister: Kamercommissie wil Braks horen over fraude visafslag', *de Volkskrant* (21 januari 1987).

⁹³ 'CDA en VVD oneens over positie Braks na visfraude', *de Volkskrant* (25 mei 1987); 'Braks geen zondebok in visfraude-affaire', *De Telegraaf* (3 juni 1987); 'Alleen CDA gelooft in onschuld visfraude: Fracties laten oordeel over Braks voorlopig achterwege', *de Volkskrant* (5 juni 1987); 'Vis', *de Volkskrant* (5 juni 1987); 'Braks', *de Volkskrant* (5 juni 1987); 'Braks kan volgens premier Lubbers als minister aanblijven', *de Volkskrant* (6 juni 1987); 'Grijnzende vis mocht niet op omslag', *de Volkskrant* (11 juni 1987) komen allen op pagina 3, 6 of 7 van de dagbladen terecht. Enige uitzondering zijn de voorpagina-artikelen: 'Ontduiken vangstbeperkingen gestimuleerd: Braks betaalde miljoenen te veel aan visexporteurs', *de Volkskrant* (6 mei 1987) en 'Reactie CDA wekt woede liberalen: Rel na publicatie visfrauderapport', *de Telegraaf* (5 juni 1987); 'Fracties mogen oordeel over Braks nog een week uitstellen: VVD ziet met genoeg CDA'er in rol van aangeschoten wild', *de Volkskrant* (11 juni 1987); 'CDA wil schuldvraag visfraude spreiden', *de Volkskrant* (12 juni 1987).

⁹⁴ De kop van *de Volkskrant* luidde: 'Kamer bepaalt oordeel na antwoord minister: Aftreden Braks wegens visfraude nog onzeker', *de Volkskrant* (25 juni 1987); Het voorpagina-artikel van *De Telegraaf*: 'Eerste dag van visserijdebat: Braks moet boetekleed aantrekken', *De Telegraaf* (25 juni 1987).

⁹⁵ 'PvdA noch Van Mierlo kan verspreking D66-Kamerlid Tommel herstellen: Gepruts oppositie vermaakt regeringspartijen', *de Volkskrant* (26 juni 1987); 'Braks', *de Volkskrant* (26 juni 1987); 'Moties oppositie veroorzaken grote onduidelijkheid', *de Volkskrant* (26 juni 1987); 'Ellebogen', *de Volkskrant* (26 juni 1987).

⁹⁶ 'Braks blijft na toegeven fouten', *De Telegraaf* (26 juni 1987).

⁹⁷ 'De nieuwe moraal', *de Volkskrant* (27 juni 1987); 'Moties', *de Volkskrant* (27 juni 1987); 'Braks en de spitsroeden in het parlement', *de Volkskrant* (27 juni 1987); 'Vis II', *De Telegraaf* (27 juni 1987); 'Braks heeft niets ervaren van beschadigingen', *De Telegraaf* (27 juni 1987); 'Tweede Kamer bol van amateurisme', *De Telegraaf* (30 juni 1987); 'Kok wil meer discipline in fractie na teleurstellend visfraude-debat', *de Volkskrant* (1 juli 1987).

uitkomsten voor een bewindspersoon onzeker zijn, de media er extra aandacht aan wijdde. De inhoud van de affaire zelf kreeg in de aanloop naar het visfraude-debat een maar weinig prominente plek toebedeeld. En toen de positie van Braks veilig leek te zijn, verschoven de artikelen weer snel naar de binnenland-katernen. Na afloop van het debat heerste bij partijen, maar naar alle waarschijnlijkheid ook bij de dagbladen de indruk dat “na alle publicaties over de visfraude de belangstelling wat is weggeëbd”.⁹⁸ Hieruit kan worden opgemaakt dat de sensatie van het bungelen van een bewindspersoon werd ingeschat als zeer relevant en aantrekkelijk voor de lezers van het dagblad, tot het moment dat de vertrouwenskwesitie parlementair was opgelost.

3.3 Framing

Wanneer een analyse gemaakt wordt van de framing van het bewindspersoon blijken hier veel overeenkomsten te zijn tussen de kranten, zij het met wat nuanceverschillen. In de woordkeuze van redacteurs kan worden opgemaakt welk frame beide dagbladen wilden uitdragen. De analyse wordt opgedeeld in twee delen: de uitkomsten van de Kamercommissie en de aanloop naar het Kamerdebat, en het Kamerdebat zelf.

3.3.1 De Kamercommissie en de aanloop naar het Kamerdebat

Al direct bij het uitkomen van het rapport van de Kamercommissie bleken beide dagbladen kritisch te zijn op het handelen van de minister van Landbouw en Visserij. Een columnist van *De Telegraaf* sprak van een “laconiek optreden” van het gehele kabinet-Lubbers bij het aanpakken van fraude. Het zou al snel een publiek geheim zijn geworden dat de Europese maatregelen massaal aan de laars werden gelapt, en dat dit gebeurde “met medeweten van hogerhand”. Braks zou in de ogen van de auteur de zaak niet erg serieus nemen. In zijn stuk gebruikte de auteur een emotioneel frame van het gewone, hardwerkende belastingbetalende Nederlandse volk tegen de incompetent overheid in de persoon van Braks. Wanneer de overheid fraude niet aanpakte terwijl zij hiervan wel op de hoogte was, “dan weten we zeker dat het aantal landgenoten dat zich in het zweet werkt om de grabbelton voor de rest van Nederland te vullen, sterk zal slinken”. Het handelen van Braks was “om te huilen”.⁹⁹

Ook in *de Volkskrant* werd door een vaste columnist een emotioneel frame gehanteerd, ditmaal gericht op een niet deugende politieke elite. Het “Haagse heertje” Braks zou heel erg ongemakkelijk op zijn “vergulde stoeltje” zitten. Hij zou de minister van Landbouw zijn, “die minder handig liegt dan zijn voorgangers” en daarom zou hij wellicht struikelen. Het cynisme dat de auteur tentoonspreidde over de consequenties voor Landbouwministers die kwalijk handelen druipt ervan

---

⁹⁸ ‘Kok wil meer discipline in fractie na teleurstellend visfraude-debat’, *de Volkskrant* (1 juli 1987).

⁹⁹ ‘Vis’, *De Telegraaf* (11 april 1987).

af. De auteur stelde de vraag wat “een Haagse heer wiens zetel wankelt” zou doen. In plaats van zijn verantwoordelijkheid nemen en aftreden, zou hij eerder geneigd zijn een nieuwe voorlichter te kiezen om het liegen voor hem te laten doen.¹⁰⁰ Ook in het redactioneel commentaar van *de Volkskrant* kwam de minister er slecht vanaf. Braks’ faam als bekwaam minister zou “aan brokken gevallen” zijn doordat hij “schromelijk gefaald” had in de periode dat hij op het visserijbeleid toezag. Het zou volgens de redactie zeer twijfelachtig geworden zijn of zijn ministerschap nog erg vruchtbaar kon zijn.¹⁰¹

Deze opvatting nam in andere artikelen concretere vormen aan. In aanloop naar het Kamerdebat blijkt dat zowel *De Telegraaf* als *de Volkskrant* Braks’ positie vergeleken met die van oud-vicepremier Van Aardenne in het kabinet-Lubbers I.¹⁰² In meerdere artikelen kwamen de overeenkomsten tussen diens positie na de RSV-affaire en die van Braks na het onderzoek van de Kamercommissie naar voren. Van Aardenne, na de RSV-affaire aangebleven als zeer beschadigd minister die zijn eigen positie vergeleek met ‘aangeschoten wild’, bleek voor auteurs van artikelen over de affaire perfect vergelijkingsmateriaal.¹⁰³ Het feit dat Braks met juist deze minister werd vergeleken geeft aan dat de kranten vonden dat de beschadiging van de minister, ongeacht de uitkomst van het debat, al vaststond en grote gevolgen zou hebben voor zijn daadkracht als bestuurder.

De vergelijking met Van Aardenne werd ook gezocht om Braks’ overlevingskansen in te schatten. *De Volkskrant* sprak van het bestaan van een “Van Aardenne-norm”, wat zou betekenen dat Braks “ruimschoots” zou mogen aanblijven ondanks zijn betrokkenheid bij de visfraude. Zijn directe betrokkenheid zou wat minder ver zijn gegaan dan bij minister Van Aardenne het geval was, waardoor het precedent hem niet in de weg zou zitten om aan te blijven.¹⁰⁴ In een redactioneel commentaar van *De Telegraaf* werden soortgelijke vergelijkingen gemaakt. De positie van Braks na de publicatie van het Kamercommissierapport zou hem aangeschoten wild hebben gemaakt, “een onhoudbare positie voor een minister”. Het kabinet en het parlement moesten snel duidelijkheid geven omdat “aan een herhaling van alle ellende” zoals rond voormalig minister Van Aardenne niemand behoefte had.¹⁰⁵

---

¹⁰⁰ ‘Vis’, *de Volkskrant* (5 juni 1987).

¹⁰¹ ‘Braks’, *de Volkskrant* (5 juni 1987).

¹⁰² Voor een analyse van de positie van Van Aardenne naar aanleiding van de RSV-affaire en een analyse van de term ‘aangeschoten wild’, zie: Bos, *Verloren vertrouwen*, 167-199; Anne Bos, ‘Aangeschoten wild’, *Centrum voor Parlementaire Geschiedenis Weblog* (22 april 2013).

¹⁰³ ‘Braks geen zondebok in visfraude-affaire’, *De Telegraaf* (3 juni 1987); ‘Fracties mogen oordeel over Braks nog week uitstellen: VVD ziet met genoeg CDA’er in rol van aangeschoten wild’, *de Volkskrant* (11 juni 1987); ‘Braks’, *de Volkskrant* (5 juni 1987).

¹⁰⁴ ‘Braks’, *de Volkskrant* (5 juni 1987).

¹⁰⁵ ‘Fracties mogen oordeel over Braks nog week uitstellen: VVD ziet met genoeg CDA’er in rol van aangeschoten wild’, *de Volkskrant* (11 juni 1987).

Na publicatie van het Kamercommissierapport en in aanloop naar het debat was te zien dat beide kranten overeenkomstige frames hanteerden voor de positie van Braks. Zowel *De Telegraaf* als *de Volkskrant* gebruikten een populistisch frame om de problematiek te schetsen. Hierin is een verschil dat *De Telegraaf* zich druk maakt om hoe de affaire afstraalt op de gewone belastingbetaler, terwijl *de Volkskrant* zich richt op het bekritisieren van een elite die te gehecht zou zijn geraakt aan het pluche. Ook grepen beide dagbladen in aanloop naar de Braks' politieke dag des oordeels graag naar het frame van de minister van Landbouw en Visserij als 'aangeschoten wild'.

3.3.2 Het Kamerdebat en de nabeschouwing

Zoals in de analyse van de presentatie naar voren kwam, stonden *de Volkskrant* en *De Telegraaf* uitgebreid stil bij het tweedaagse Kamerdebat dat Braks' lot moest beslissen. Naarmate de uitkomst van het debat zich begon te tonen veranderde ook het frame dat werd gebruikt.

De Telegraaf deed dit in de vorm van een enigszins opiniërend ingestoken reconstructie van de eerste debatdag. In het voorpagina-artikel werd direct gesteld dat Braks zeer royaal het boetekleed zou moeten aantrekken voor zijn rol bij het ontduiken van de vangstbeperkingen. Braks' enige uitweg zou zijn om zijn fouten "ruiterlijk" te erkennen, en zich te onthouden van pogingen "zijn rol te bagatelliseren". *De Telegraaf* liet in haar bewoordingen geen ruimte over voor nuance of onschuld. Schuld ontkennen zou volgens de krant moeten leiden tot aftreden of wegsturen. *De Telegraaf* zag minister Braks als zittend bewindspersoon "politiek het meest in de schijnwerpers" staan, en hij zou "volledig verantwoordelijk" zijn voor de visserij waar "massaal de hand werd gelicht" met vangstbeperkende maatregelen. *De Telegraaf* bleek ervoor te kiezen zowel de ernst van de situatie te benadrukken en Braks onomstotelijk als directe hoofdverantwoordelijke te framen in haar verslaggeving.¹⁰⁶

Opvallend is dat *de Volkskrant* in haar commentaar op het debat vooral keek naar Braks' persoon. In een politiek commentaar werd Braks beschreven als een bewindsman die diep door het stof ging. De "anders altijd zo zelfverzekerde Brabander" toonde, "op aanraden van zijn adviseurs geen zweem van hooghartigheid". De directe quotes van de minister die in het commentaar werden gebruikt ter illustratie schetsten het beeld van een schuldbewust bestuurder: "ik zie het schaamrood", "ik wist het niet" en "ik stel me zwak op". Braks "soms wat stotterend, soms wat erg luid" zou zich hebben uitgeput in verontschuldigheden. De auteur vond het vooral een verdienste van het CDA en niet van de minister zelf dat de verantwoordelijkheid voor de visfraude zo gespreid mogelijk was gehouden, waardoor elke aanval op Braks onschadelijk kon worden gemaakt.¹⁰⁷ Een

---

¹⁰⁶ 'Eerste dag visserijdebat: Braks moet boetekleed aantrekken', *De Telegraaf* (25 juni 1987).

¹⁰⁷ 'PvdA noch Van Mierlo kan verspreking D66-Kamerlid Tommel herstellen: Gepruts oppositie vermaakt regeringspartijen', *de Volkskrant* (26 juni 1987).

dag later werd Braks beschreven als een gekweld man, die “opvallend moeilijk uit zijn woorden kwam”.¹⁰⁸

In het redactioneel commentaar uit dezelfde krant werden eveneens harde conclusies getrokken over Braks, zij het meer in lijn met *De Telegraaf*. De minister zou door de grote Kamermeerderheid en op goede gronden als “primair verantwoordelijk” zijn aangeduid. En hoewel erkend werd dat Braks het boetekleed had aangetrokken, had het hem gesierd als “de snit wat ruimer was uitgevallen”. Door de lijn van uitgesmeerde schuld en de zwakke verdediging die bedoeld was om politieke schade te beperken, was het tegenovergestelde gebeurd: de minister was “aan de schandpaal genageld”. Het gevolg was een “flinterdun vertrouwen” in “een kreupele minister” die bij zijn verdere ambtsperiode “de hete adem van een Kamermeerderheid in zijn nek” zou voelen.¹⁰⁹

Deze zwakke uitgangspositie voor Braks’ verdere carrière als bewindspersoon kwam ook bij andere auteurs terug. Over de “krakkemikkige” en “zwaar beschadigde” minister zouden zelfs in zijn eigen “christendemocratische kring” al verhalen rondzingen. In een politiek commentaar gebruikte *de Volkskrant*-journalist Jan Joost Lindner de volgende metafoor. Braks was een minister met “vijf parels in zijn kroon”. Na afhandeling van de visfraude-affaire “heeft hij er nog drie en dat is mooi genoeg, maar helaas zie je de twee gaten waar die andere parels gezeten hebben zo goed”. Het vertrouwen in de bewindsman zou aan stukken gevallen zijn.¹¹⁰

Beide dagbladen richtten zich op de beschadigde positie van waaruit Braks zijn ministerschap na de visfraude-affaire vorm moest geven. Waar *De Telegraaf* vooral inging op de verantwoordelijkheid en de passende reactie van Braks, ging *de Volkskrant* een stuk verder in het framen van de minister. Zo werd zijn optreden in de Kamer meermaals geframed als schuld bewust, zwak, emotioneel en wisselvallig. Ook de breuk met de eerder bestaande percepties van de bewindsman komt aan bod: de man achter het spreekgestoelte leek niet meer op de zelfverzekerde minister van Landbouw en Visserij.

3.4 Argumentatie

Uit de argumentatie die auteurs gebruikten om het aanblijven van Braks te duiden kan worden opgemaakt hoe werd gedacht over de ministeriële verantwoordelijkheid. De argumenten uit krantenartikelen over de visfraude en het daaropvolgende Kamerdebat worden hiertoe geanalyseerd.

---

¹⁰⁸ ‘Braks en de spitsroeden in het parlement’, *de Volkskrant* (26 juni 1987).

¹⁰⁹ ‘Braks’, *de Volkskrant* (26 juni 1987).

¹¹⁰ ‘Ellebogen’, *de Volkskrant* (26 juni 1987); ‘Braks en de spitsroeden in het parlement’, *de Volkskrant* (26 juni 1987).

3.4.1 De Kamercommissie en de aanloop naar het Kamerdebat

De Telegraaf bleek in de bespreking van het visfrauderapport en de reactie van het kabinet in aanloop naar het Kamerdebat vooral inhoudelijk te willen ingaan op de gevolgen voor het vertrouwen in de overheid. De retorische vraag wordt gesteld waar we als land zouden blijven wanneer de overheid meehelpt wettelijke maatregelen te ontduiken. Het kabinet moest goed bij zichzelf te rade gaan of de wijze waarop zij met deze visfraude was omgegaan, niet zal leiden tot Nederlanders dit voorbeeld zullen volgen.¹¹¹

Een paar weken voor het Kamerdebat werd in het redactioneel commentaar ook de rol van de Kamer zelf kritisch onder het licht gehouden. Dat de Tweede Kamer in deze zaak een niet al te fraaie rol zou hebben gespeeld mocht het ministerie en de bewindslieden niet schoonwassen. Maar dit feit moest wel mede in de overweging betrokken worden als het parlement conclusies gaat trekken. Hand in eigen boezem was volgens de politieke redactie van *De Telegraaf* dus gepast.¹¹²

Politiek commentator Lunshof liet een vergelijkbaar geluid horen. Hij keurde het af dat “alle schuld in de schoenen” van Braks werd geschoven voor beleid dat al jarenlang de standaard bleek te zijn. De affaire begon volgens Lunshof pas een Braks-zaak te worden, toen “professorale buitenstaanders” en in “de ethiek van de politiek geïnteresseerden” zich ermee bemoeiden. Zij zouden vinden dat in het belang van “geloofwaardigheid van de politiek” de overheid het goede voorbeeld moest geven en zichzelf moest “reinigen” door Braks weg te sturen. Volgens Lunshof was dit helaas “onzin”. Lunshof beargumenteerde dat het wegsturen van een minister louter en alleen vanwege de “symboliek van het gebaar”, een “miskenning” was van het feit dat we in een “uiterst ingewikkelde maatschappij leven” waarbij gedeelde verantwoordelijkheid de norm was. Hierdoor leverde het wegsturen van één persoon niks op. Integendeel: Lunshof dacht dat een “eventueel gekrenkt rechtsgevoel van burgers” door het ontslag van de minister “dan ook eerder versterkt dan rechtgezet” zouden worden.¹¹³ Lunshof spreekt zich inhoudelijk uit voor het aanblijven van Braks, en geeft af op de hoogopgeleide types die direct met een staatsrechtelijk ingestoken mening het publieke debat binnenstappen. Het is aan te nemen dat hij hiermee zijn meer volkse lezersgroep tegemoetkwam.

Nu wil het geval dat *de Volkskrant* waarschijnlijk wel schrijft voor een hoogopgeleide, staatsrechtelijk geïnteresseerde doelgroep. In *de Volkskrant* andere argumenten aangehaald dan in *De Telegraaf*. Hoewel zij ook openlijk de vraag stelden of het materiaal in het rapport over de visfraude “belastender” is voor de huidige minister van Landbouw en Visserij dan zijn voorgangers,

---

¹¹¹ ‘Vis’, *De Telegraaf* (28 april 1987).

¹¹² ‘Schokkend’, *De Telegraaf* (5 juni 1987).

¹¹³ ‘Grijs viscircuit geen Braks-zaak’, *De Telegraaf* (16 juni 1987).

lieten zij dit volledig aan de Kamer om te beslissen.¹¹⁴ Verder wilden zij vooral duidelijk maken dat de onzekerheid van Braks' voortbestaan als minister moest worden gezien in een partijpolitieke context. Zo kwam de positie van coalitiepartner VVD uitgebreid aan bod. Zij zouden "genieten" van Braks die "boven de markt hangt" als wraak voor wat coalitiepartner CDA in het vorige kabinet-Lubbers met Van Aardenne had gedaan. Er werd ook de vraag opgeworpen of Braks' imagoschade hem dusdanig zouden hinderen op het Europese toneel dat het wellicht wenselijk zou zijn om op te stappen.¹¹⁵ Maar van een duidelijke stellingname was bij *de Volkskrant* geen sprake.

3.4.2 Het Kamerdebat en de nabeschouwing

Bij het analyseren van de inhoudelijke argumentaties over de affaire tijdens en na het Kamerdebat valt direct op dat op dit vlak *De Telegraaf* weinig interesse tentoonspreidde. Hoewel ze aanzienlijke ruimte toebedeelden aan een reconstructie van het debat, kwamen hierin geen argumentaties naar voren. Het enige onderbouwde standpunt dat de krant haalde was in een column. Hierin werd geklaagd over het feit dat de reden van de vangstbepanking in het debat "allang achter de horizon verdwenen" was. De auteur stelde dat "ecologie, milieu, het verder afsterven van de planeet" centraal zou moeten staan. Volgens de columnist mag je dat niet de vissers aanrekenen, maar "de bewindspersonen wel".¹¹⁶

Bovenstaande ging niet op voor *de Volkskrant*. Waar *De Telegraaf* de inhoudelijke interesse leek te hebben verloren na het met een sisser aflopen van het debat, bleek *de Volkskrant* zich geroepen te voelen tot een meer diepgravende parlementaire analyse. Allereerst richtte zij haar peilen op de coalitiedynamiek die er mede voor zorgde dat de bewindsman aan kon blijven. Hoewel erkend werd dat regeringspartner VVD de minister hard aan de tand voelde tijdens het debat, durfden de liberalen de motie van afkeuring die in het debat in stemming werd gebracht niet meer te steunen.¹¹⁷ De VVD had bij steun van de motie sterk moeten uitgaan van een kabinetscrisis. Dit werd door de politieke redactie van *de Volkskrant* als de hoofdzakelijke verklaring gegeven voor het ontbreken van steun.¹¹⁸ *De Volkskrant* merkte op dat de VVD kennelijk "tot de grens van het politiek leefbare" was gegaan, maar dat deze voor hen nog niet was bereikt.¹¹⁹

De Volkskrant ging tevens in op de inhoudelijke behandeling van de ministeriële

---

¹¹⁴ 'Alleen CDA gelooft in onschuld visfraude: Fracties laten oordeel over Braks voorlopig achterwege', *de Volkskrant* (5 juni 1987).

¹¹⁵ 'Fracties mogen oordeel over Braks nog week uitstellen: VVD ziet met genoeg CDA'er in rol van aangeschoten wild', *de Volkskrant* (11 juni 1987).

¹¹⁶ 'Vis II', *De Telegraaf* (27 juni 1987).

¹¹⁷ 'PvdA noch Van Mierlo kan verspreking D66-Kamerlid Tommel herstellen: Gepruts oppositie vermaakt regeringspartijen', *de Volkskrant* (26 juni 1987); 'Kamer bepaalt oordeel na antwoord minister: Aftreden Braks wegens visfraude nog onzeker', *de Volkskrant* (25 juni 1987).

¹¹⁸ 'Braks en de spitsroeden in het parlement', *de Volkskrant* 26 juni 1987).

¹¹⁹ 'Braks', *de Volkskrant* (26 juni 1987).

verantwoordelijkheid tijdens het debat. Premier Lubbers gaf een opmerkelijk betoog over de invulling van de ministeriële verantwoordelijkheid, waarbij hij zich vierkant achter de minister schaarde.¹²⁰ De minister-president vond dat Braks om een aantal redenen niet kon worden aangesproken op de misstanden in de Nederlandse visserijsector. Zo zou het hier niet gaan om persoonlijke, direct aanwijsbare fouten, en was er ook geen sprake van het onjuist informeren van de Kamer of een conflict binnen kabinet of eigen partij. En wanneer het fouten van ambtenaren die onder de verantwoordelijkheid van de minister vielen betrof, was aftreden alleen noodzakelijk wanneer fouten waren te herleiden tot persoonlijke daden van de bewindsman.¹²¹

Deze door Lubbers tentoongespreide opvatting van de ministeriële verantwoordelijkheid werd inhoudelijk behandeld door politiek commentator van *de Volkskrant* Jan Joost Lindner. Er zou in het debat veel verwarring over de werking van de ministeriële verantwoordelijkheid zijn geweest. Lindner erkende dat het formeel juist is dat de minister volledig verantwoordelijk is voor alles wat er op zijn beleidsterrein gebeurt. Wanneer deze formele lijn echter de norm zou zijn, dan zou “de Trêveszaal als duiventil” gaan fungeren. Lindner is het eens dat het aftreden van een minister moet voortkomen uit “een zwaar element van persoonlijke zonde van bedrijf of nalating”. Tot zo ver kon Lindner zich vinden in de lijn van “Grote Ruud”. Hij laakte echter de watten deken van “iedereen schuld, dus niemand schuld” die door het CDA enerzijds en Lubbers anderzijds werd gebruikt om de politieke positie van Braks te redden.¹²² Deze handelingswijze was volgens Lindner niet te rijmen met de controlefunctie van het parlement.

Ook de lange lijdensweg in plaats van een “snelle, hevige pijn” werd door Lindner ingeschat als een slechte keuze. Nieuwe leiding op het departement was gepast geweest, want de positie van Braks zou een “wrijfpunt” blijven nu hij zwaar beschadigd “door het bewindsmannelijke leven” moest. Hier distantieerde Lindner zich duidelijk van Lubbers’ gevolgde lijn.¹²³ Braks hoefde niet weg omdat hij direct medeverantwoordelijk was voor de visfraude. Hij moest weg omdat de politieke beschadiging van het Kamerdebat hem minder daadkrachtig zou maken bij het in-en uitvoeren van lastig beleid in de toekomst.

---

¹²⁰ Siemens, *Braks: carrière met een diploma handwerken*, 190.

¹²¹ Bos, *Verloren vertrouwen* 225-226.

¹²² ‘Braks en de spitsroeden in het parlement’, *de Volkskrant* (26 juni 1987).

¹²³ Ibid.

3.5 Conclusie

De presentatie van de visfraude-affaire en de rol van CDA-minister van Landbouw en Visserij bleken in beide kranten grote overeenkomsten te hebben. De aandacht die de kranten aan de affaire besteedden kent een overduidelijk hoogtepunt op en rond de dagen van het Kamerdebat waar de politieke toekomst van de minister voor het eerst serieus gevaar liep. Het uitkomen van het kritische rapport over de visfraude, maar ook de periode na het debat werden beduidend minder breed uitgemeten.

Interessant is dat beide kranten terugvallen op emotioneel ingestoken frames, zij het met een iets andere invalshoek. *De Telegraaf* richt zich meer op het goede, hardwerkende en onschuldige volk, terwijl *de Volkskrant* zich eerder op de elite richt die aan het pluche blijft kleven. Dit is te verklaren door te kijken naar de signatuur en het lezerspubliek van beide dagbladen. Voor *De Telegraaf* is deze insteek een logischere, aangezien de krant een wat volkser en breed gelezen karakter had. *De Volkskrant* kende een hoger opgeleid, links leunend publiek dat waarschijnlijk kritisch was op de rechtse coalitie en de vele affaires rond haar bewindspersonen die maar bleven zitten. Dit uit zich in het frame van de bewindspersoon als plucheklever. Daarnaast maakte *de Volkskrant* een punt van het voorkomen van Braks in het Kamerdebat. Zijn optreden, atypisch voor de normaal zo zelfverzekerde minister, werd uitvergroot om zijn zwakke positie te illustreren.

De argumentatie met betrekking tot de houdbaarheid van Braks' positie verschilde van inhoud en frequentie. Auteurs van *De Telegraaf* bleken in aanloop naar het Kamerdebat vooral te willen beargumenteren dat de schuld niet alleen bij Braks lag, maar ook bij het kabinet en de Kamer zelf. Hiermee werd de directe verantwoordelijkheid, en dus ook de consequentie van deze schuldvraag, elders gezocht dan bij de minister. Nadat het Kamerdebat duidelijkheid gaf over de consequenties voor Braks bleek de inhoudelijke en opiniërende interesse van *De Telegraaf* weg te ebben. Het tegendeel was waar voor *de Volkskrant*. Auteurs van de krant stortten zich op zowel de positie waarin Braks zich na het debat politiek gezien bevond, maar ook de gevolgen voor en de invulling van de ministeriële verantwoordelijkheid. Dit kan ook worden verklaard door de doelgroep van de krant. *Volkskrant*-lezers waren waarschijnlijk meer geïnteresseerd in beschouwingen over de ministeriële verantwoordelijkheid dan lezers van de meer op sensatie gerichte *Telegraaf*.

4. Wim Deetman, minister van Onderwijs en Wetenschappen

4.1 Historische context

Wim Deetman (CHU, CDA) werd geboren op 3 april 1945 in Den Haag. Na het gymnasium te hebben afgerond studeerde hij politicologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam, waarna hij zijn loopbaan begon als medewerker bij de Vereniging Besturenraad Protestants Christelijk Onderwijs. Hij zou hierna verschillende posten in het onderwijs en in de politiek vervullen. Voor de Christen Historische Unie (CHU, later opgegaan in het CDA) zou hij eerst gemeenteraadslid in Gouda worden.¹²⁴ Uiteindelijk zou hij als Tweede Kamerlid voor het CHU en later het CDA onderwijswoordvoerder zijn.¹²⁵

Na vier jaar verantwoordelijk te zijn geweest voor de onderwijsportefeuille begon Deetmans carrière als christendemocratisch bewindspersoon. In het kabinet-Van Agt II (1981-1982) werd hij staatssecretaris Voortgezet Onderwijs. In het kabinet-Van Agt II, -Lubbers I en -Lubbers II werd hij benoemd tot minister van Onderwijs en Wetenschappen. Na zijn ministerschap werd Deetman benoemd tot voorzitter van de Tweede Kamer, en hield hij zich bezig met seksueel misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk.¹²⁶ Wim Deetman was één van de langst regerende bewindslieden op het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.¹²⁷ Ondanks dit alles komt Deetman in historische literatuur bijna niet voor. Dit is opmerkelijk aangezien zijn ministerschap van zeer turbulente aard was.

Bij het aantreden van het kabinet-Lubbers II leek de herbenoeming van Deetman op de onderwijspost op het eerste gezicht een logische keuze. Immers, de ervaring die hij in zijn maatschappelijke en politieke loopbaan had opgedaan maakte hem op papier een sterke kandidaat. Deetmans bewind was echter al jaren omstreden, en het protest vanuit de samenleving op de wijze waarop hij zijn ministerperiode inkleedde zwol met de jaren aan. De bezuinigingsdrang van het kabinet-Lubbers I naar aanleiding van de recessie in 1982, met de strenge minister van Financiën Onno Ruding (CDA) voorop, leidden in de regeerperiode van kabinet-Lubbers I regelmatig tot conflict. Deetman werd getypeerd als een “bezuinigingskampioen”, ook al voerde hij de bezuinigingsmaatregelen met pijn in het hart door.¹²⁸

Het pijnlijke beleid dat Deetman moest verdedigen in zijn jaren als minister eisten zijn tol. Achter de schermen, zo viel te lezen in een portret over de bewindsman in *de Volkskrant*, had

---

¹²⁴ Adriaan in 't Groen, 'Portret: Wim Deetman (CDA, 1982-1989)' in: Pieter Slaman e.a., *In de regel vrij. 100 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (Den Haag 2018) 152.

¹²⁵ 'Drs. W. J. (Wim) Deetman', *parlement.com* (geraadpleegd op 19 mei 2021).

¹²⁶ In 't Groen, 'Portret: Wim Deetman (CDA, 1982-1989)', 152.

¹²⁷ Ibid. 155.

¹²⁸ Marcel Goedhart, 'De bezuinigings-kampioen', *Andere Tijden* (2010).

“onderwijsman in hart en nieren” Deetman premier Lubbers “zo ongeveer gesmeekt” of hij naar Binnenlandse Zaken mocht.¹²⁹ In zijn periode als minister in kabinet-Lubbers II zouden de problemen zich opstapelen voor de steile bestuurder. Zowel in het parlement als in de samenleving begon de kritiek luider hoorbaar te worden. Vooral de studentenprotestbewegingen namen Deetman te grazen. Zowel de Harmonisatiewet waarbij langer dan zes jaar studeren financieel onaantrekkelijk werd gemaakt, alsook de invoering van de basisbeurs waardoor studenten sneller een lening moesten aangaan, waren olie op het vuur. Het was voor het eerst dat de studiefinanciering het publieke debat in zijn greep hield. De studentenacties, eerst ludiek, nemen al snel een grimmige vorm aan. Deetman werd geregeld bekogeld met eieren en tomaten. Nadat de bewindsman in 1988 een trap in zijn buik kreeg werd het persoonlijk. Deetman kreeg een aantal maanden intensieve persoonsbeveiliging, zelfs voor zijn kerkbezoeken. Een situatie die tot dan toe ongekend was in Nederland.¹³⁰

Ook in politiek Den Haag lag Deetman niet altijd even goed. De minister kwam meerdere keren in situaties waarbij zijn ministerschap wankelde. Deels kwam dit door zijn eigen toedoen. Hij deinsde er niet voor terug om te dreigen met aftreden wanneer hij werd gedwongen tot bezuinigingen.¹³¹ Ook zag Deetman zichzelf graag als daadkrachtig bestuurder, wat soms resulteerde in problemen bij de invoering van wetten. Dit laatste was bijvoorbeeld het geval bij de invoering van de studiefinanciering in 1987, welke gepaard ging met chaos bij de uitvoeringsdienst.¹³²

In dit hoofdstuk zullen twee incidenten worden geanalyseerd waarbij de positie van Deetman wankelde. Het ging hierbij enerzijds om het uitvoeringsdebat rond het nieuwe studiefinancieringsstelsel met een Kamerdebat op 16 en 17 december als climax. Daarnaast zal Deetmans’ publieke kritiek in *Trouw* op het regeerakkoord van Lubbers-II worden geanalyseerd, aangezien dit het homogeniteitsvereiste van het regeringsbeleid aantastte.¹³³ Deetman schond dit principe, waarmee hij zijn positie beschadigde en volgens staatsrechtelijke normen conclusies had kunnen en misschien wel moeten trekken. Het hoofdstuk zal een analyse van de presentatie,

---

¹²⁹ ‘Deetman is dolgedraaid’, *de Volkskrant* (27 september 1986).

¹³⁰ Pieter Slaman, *Staat van de student. Tweehonderd jaar politieke geschiedenis van studiefinanciering in Nederland* (Amsterdam 2015) 229; Marcel Goedhart, ‘De bezuinigings-kampioen’, *Andere Tijden* (2010); Willemijn Luchtenbelt, ‘Deetman, je snapt er geen reet van!’, *Historisch Tijdschrift Aanzet* (2015).

¹³¹ Deetman dreigde onder andere met aftreden in 1983, 1984, 1985, 1987 en 1989. Zie bijvoorbeeld: ‘Deetman’, *De Telegraaf* (27 september 1986); ‘Kabinet wil hoog Btw-tarief naar 20 procent’, *De Telegraaf* (18 maart 1985); ‘Deetman dreigt met aftreden bij nieuwe kortingen’, *de Volkskrant* (6 februari 1989); ‘Deetman zou opstappen bij extra kortingen op onderwijs: Beurzen kosten miljoenen extra’, *de Volkskrant* (17 april 1987); ‘Ruding’, *de Volkskrant* (16 maart 1985).

¹³² Slaman, *Staat van de student*, 227-231.

¹³³ ‘Wim Deetman: ‘Het blijft aanmodderen in dit kabinet’, *Trouw* (30 april 1988).

framing en de argumentatie bevatten die werd gebruikt in de Nederlandse geschreven media over de twee aangestipte incidenten in Deetmans' ministerperiode ten tijde van Lubbers-II.

4.2 Presentatie

Ook in het geval van minister Deetman besteedde de pers aandacht aan de situaties waarin hij een hoofdrol speelde. Zowel de chaos rond de invoering van de studiefinanciering als zijn kritiek op het regeerakkoord in *Trouw* konden op aandacht van *de Volkskrant* en *De Telegraaf* rekenen. Beide dagbladen besteedden een grote mate van aandacht aan de chaos rond de invoering van de studiefinanciering. Zeker rond het Kamerdebat waar Deetman zich moest gaan verdedigen bleek dat de zaak hét nieuws van de dag was. Vier dagen lang hield de Haagse situatie de voorpagina's van beide kranten in zijn ban.¹³⁴ Deze voorpagina-artikelen werden aangevuld met ingezonden brieven van lezers en duiding van de parlementaire verslaggevers in de binnenlandkaternen.¹³⁵

Wederom leek de onzekerheid over de positie van Deetman de kranten ertoe te hebben bewogen de situatie groot uit te meten, zoals ook bij minister Braks van Landbouw en Visserij het geval was. Dit blijkt des te meer wanneer gekeken wordt naar de plekken waar in de aanloop naar het debat de artikelen werden geplaatst die ingaan op de chaos bij de uitvoeringsdienst en de protesten tegen het stelsel. Deze kwamen veelal terug op de latere binnenlandpagina's.¹³⁶

De breed uitgemeten aandacht voor het Kamerdebat stond in schril contrast met de aandacht die de dagbladen schonken aan de kritiek op het regeerakkoord. Deetman zocht bewust de publiciteit op en klapte uit de school met kritiek op het regeerakkoord, een zeer ongebruikelijke handelingswijze voor een minister. Het interview kon op een voorpagina-artikel in *Trouw* rekenen, aangezien die krant de primeur in handen had. De dagbladen die in dit onderzoek zijn bekeken, hechtten een stuk minder waarde aan de affaire. Er werd één keer een voorpagina aan geweid, en zelfs dan betrof het slechts een foto van Lubbers en Deetman met een summier onderschrift en een

---

¹³⁴ 'Oppositie heft motie van wantrouwen tegen Deetman klaar', *de Volkskrant* (16 december 1987); 'Na uitlekken van geheime gegevens: Positie van Deetman loopt gevaar', *De Telegraaf* (16 december 1987); 'Kamermeerderheid acht wegsturen Deetman mogelijk', *de Volkskrant* (17 december 1987); 'CDA en VVD laten Deetman niet vallen: Ondanks felle kritiek in Kamer', *De Telegraaf* (17 december 1987); 'PvdA en D66 keuren beleid in motie af: Regeringsfracties laten Deetman aanblijven', *de Volkskrant* (18 december 1987); 'Moties van afkeuring weggestemd: Minister Deetman overleeft debat', *De Telegraaf* (18 december 1987); 'Deetman, dat is je reinste Romeinen 13', *de Volkskrant* (19 december 1987).

¹³⁵ Ingezonden brieven: 'Deetmans diepe minachting voor het klootjesvolk', *de Volkskrant* (19 december 1987); 'Fouten', *de Volkskrant* (23 december 1987). Duiding van de parlementaire redactie: 'Deetman', *De Telegraaf* (16 december 1987); 'Deetman', *de Volkskrant* (16 december 1987); 'Deetman', *de Volkskrant* (18 december 1987); 'Deetman', *De Telegraaf* (18 december 1987); 'Sombere kerst voor Lubbers en Deetman', *De Telegraaf* (22 december 1987); 'Het schuurde en wrong meer dan ooit, maar het smoorde opnieuw', *de Volkskrant* (18 december 1987).

¹³⁶ 'Chaos', *De Telegraaf* (19 september 1987); 'Twintigduizend studenten op de been tegen Deetman', *de Volkskrant* (2 december 1987).

verwijzing naar een artikel verderop in de krant.¹³⁷ De overige stukken, vrijwel exclusief commentaren van redacteuren, verschenen alleen op de vaste plekken in het binnenlandkatern.¹³⁸

Wellicht speelde net als bij Van Eekelen en de termijndollars mee dat concurrent *Trouw* de primeur had. *Trouw* publiceerde het interview in de zaterdageditie, waardoor andere kranten pas een paar dagen na dato over de zaak konden berichten.¹³⁹ Het kan ook zijn dat nieuws over Deetman die zich door eigen toedoen een onpopulaire positie verschafte in het kabinet aan nieuwswaarde had ingeboet door de vele keren dat hij al met aftreden had gedreigd. Keer op keer bleek het om een loos alarm te gaan, waardoor de nieuwswaarde laag werd ingeschat.

4.3 Framing

Zoals de analyse van de presentatievormen laat zien, verschilde het belang dat dagbladen hechtten aan de chaos rond de invoering van de studiefinanciering en de kritiek op het regeerakkoord van elkaar. De vraag is of er wel verschillen te bemerken waren in de wijze waarop de dagbladen de minister van Onderwijs en Wetenschappen illustreerden.

4.3.1 De invoering van de studiefinanciering

Bij het aantreden van het kabinet-Lubbers II wijdde *de Volkskrant* een paginagroot artikel aan een portret van de terugkerende minister Deetman. De Goudse zou “een onderwijsman in hart en nieren” zijn geweest. Maar dit beeld zou aan duigen gevallen zijn. Hij was “totaal verkramp” en “neurotisch” bezig met zijn financiële taakstelling behalen. Hij zou het door hem zo geliefde onderwijs niets meer te bieden hebben. Deetman was “de alter ego van Ruding” geworden, en “volstrekt ongeloofwaardig”. De auteur spreekt zelfs in zeer negatieve termen over “Deetmanniaans denken”. Met kleurrijke voorbeelden vormde de auteur het beeld van Deetman als harteloos en een “symptoom” van de groeiende kloof tussen ministers en de rest van Nederland.¹⁴⁰ Het beeld dat *de Volkskrant* bij aantreden van het kabinet van Deetman had was op zijn zachtst gezegd weinig positief te noemen.

Dit negatieve frame stak tijdens de affaire rond de studiefinanciering wederom de kop op.

---

¹³⁷ ‘Alleen CDA tevreden met uitleg Lubbers: VVD vindt positie Deetman verzwakt na Kamerdebat’, *de Volkskrant* (13 mei 1988).

¹³⁸ ‘VVD-voorman Voorhoeve wil duidelijkheid van Lubbers: CDA en VVD vallen over aanval Deetman’, *De Telegraaf* (2 mei 1988); ‘Minister heeft “beetje overdreven”: Lubbers toont begrip voor uitval Deetman’, *de Volkskrant* (3 mei 1988); ‘Visite’, *de Volkskrant* (3 mei 1988); Deetman’, *De Telegraaf* (3 mei 1988); ‘Klef’, *de Volkskrant* (13 mei 1988); ‘Alleen CDA tevreden met uitleg Lubbers: VVD vindt positie Deetman verzwakt na Kamerdebat’, *de Volkskrant* (13 mei 1988); ‘Deetman bestemd tot “afgedankt kazernepaard”’, *de Volkskrant* (13 mei 1988);

¹³⁹ Het interview kwam uit in een zaterdageditie van *Trouw*. Hierdoor konden *de Volkskrant* en *De Telegraaf*, die in 1988 geen zondagse uitgave hadden, pas een aantal dagen later berichten over de kwestie.

¹⁴⁰ ‘Deetman is dolgedraaid’, *de Volkskrant* (27 september 1986).

Ondanks dat Deetman op de hoogte was gebracht van de “geweldige risico’s” die hij nam bij de invoering van het stelsel, dramde hij dit toch door met een “puinhoop” tot gevolg.¹⁴¹ Deze risico’s waren door “iedereen” voorvoeld, en nu zonneklaar aangetoond. De verklaring voor het laakbaar handelen van de minister was volgens *de Volkskrant* ook makkelijk te verklaren. Hij had zich laten leiden door zijn politieke prestige. De invoering van het studiefinancieringsstelsel zou een schoolvoorbeeld zijn van slecht management.¹⁴²

Het gevolg was volgens *de Volkskrant* dat Deetmans politieke positie wankel was geworden.¹⁴³ Zijn onderwijsbeleid zou voortaan nauwelijks meer geloofwaardig zijn.¹⁴⁴ De beschrijving van Deetmans penibele positie in de politiek bleek in de *Volkskrant*-artikelen de focus te genieten. De metaforen en duidingen om het beschadigde frame kracht bij te zetten gingen ver. Deetman zou “forse kleerscheuren” opgelopen hebben, en een “gescalpeerd” lid van het kabinet geworden zijn. De politieke carrière van het “christendemocratisch oogappeltje” Deetman zou “gebroken” zijn.¹⁴⁵ *De Volkskrant*, voorheen al kritisch op het strikte rechtse bezuinigingsbeleid van het kabinet, bleek er op basis van deze artikelen voor te kiezen Deetman zeer negatief te framen.

De Telegraaf had ook weinig goeds te zeggen over Deetman als bewindsman. Toch was in veel van de framing door de krant een constante factor te bemerken. Net als bij voorgaande analyses het geval was, kozen *Telegraaf*-redacteuren er graag voor om een meer populistisch frame te hanteren om een punt te maken. Zo werd er begrip getoond voor de studentenprotesten. Dat “studerend Nederland” nu over Deetman heen viel om de “puinhopen” van zijn beleid, zou zeer begrijpelijk zijn.¹⁴⁶ Voor “zovele studenten” was het nieuwe stelsel “op een schrijnend hinderlijke chaos uitgelopen”.¹⁴⁷ De situatie rond de studiefinanciering zou volgens *Telegraaf*-columnist A. G. Brouwer slechts op twee manieren kunnen worden verklaard: “of de minister is een onnozele hals”, of “hij heeft ons – en onze volksvertegenwoordigers – willens en wetens staan voorliegen. Onnozel is Wim Deetman echter allerminst”.¹⁴⁸ Het juiste antwoord laat zich raden. De auteur suggereerde hiermee dat Deetman met zijn gefaalde beleid het volk geschoffeerd had, zij het direct, zij het via de volksvertegenwoordiging. Zijn prestige zou door de affaire “zeer forse schade hebben opgelopen”.¹⁴⁹ En ondanks dat Deetman het debat in de Tweede Kamer “politiek overleefd” had, zou dit niet het feit kunnen wegnemen dat de minister die “toch al weinig populair bij de bevolking” was, een fikse

---

¹⁴¹ ‘Oppositie heft motie van wantrouwen tegen Deetman klaar’, *de Volkskrant* (16 december 1987).

¹⁴² ‘Deetman’, *de Volkskrant* (16 december 1987).

¹⁴³ ‘Kamermeerderheid acht wegsturen Deetman mogelijk’, *de Volkskrant* (17 december 1987).

¹⁴⁴ ‘Deetman’, *de Volkskrant* (18 december 1987).

¹⁴⁵ ‘Het schuurde en wrong meer dan ooit, maar het smoorde opnieuw’, *de Volkskrant* (18 december 1987).

¹⁴⁶ ‘Chaos’, *De Telegraaf* (19 september 1987).

¹⁴⁷ ‘Deetman’, *de Telegraaf* (16 december 1987).

¹⁴⁸ ‘Chaos’, *De Telegraaf* (19 september 1987).

¹⁴⁹ ‘Na uitlekken van geheime gegevens: Positie van Deetman loopt gevaar’, *De Telegraaf* (16 december 1987).

deuk had opgelopen.¹⁵⁰ Zijn populariteit kon echter “nauwelijks lager”.¹⁵¹ *De Telegraaf* zocht rechtvaardiging voor het negatieve frame dat gehanteerd wordt door terug te vallen op de meningen die leven onder de bevolking. Deze zouden al zeer negatief zijn.

4.3.2 Kritiek op het regeerakkoord

Zoals eerder aangegeven bleken de onderzochte dagbladen minder belang te hechten aan de situatie rond Deetmans' kritiek op het regeerakkoord. Dat betekent niet dat hun mening niet af te lezen was aan de woordkeus en beeldspraken die werden gebruikt. Beide kranten kwamen in de framing van Deetmans' acties overeen. Het feit dat een minister op deze wijze de publiciteit zocht werd stellig afgekeurd. Het feit dat zijn acties niet overeenkomen met het dominante beeld dat bestaat van zijn karakter, kwam meermaals terug. Duidelijk was wel dat *de Volkskrant* beduidend meer inhoudelijke aandacht besteedde aan de kwestie. Voor *De Telegraaf* lijkt het vuurtje vrij snel uitgeblust.

In *De Volkskrant* werd vooral verwondering uitgesproken dat juist Deetman tot zo'n actie overging. Politiek commentator Ben Rogman noemde de “oprisping” van Deetman, “altijd loyaal, de staatsschuld vóór op de tong” en “het kabinetsbeleid verdedigend” juist om deze redenen opmerkelijk. De openhartigheid van Deetman zou een “weloverwogen poging” zijn de “starheid” van zijn persoon te doorbreken.¹⁵² Rogman leek dus niet te geloven dat het hier gaat om een oprechte uitbarsting, ofwel een pijnlijke vergissing of misstap. Hij creëerde het beeld dat het hier ging om een gecalculerde actie. Ook in een opinieartikel van later in de week werd verbazing uitgesproken dat Deetman, “absoluut niet het type van de matennaaiër”, een dergelijk interview gaf. Het *Trouw*-interview werd getypeerd als “Deetmans dwaling”.¹⁵³

Andere *Volkskrant*-artikelen waren nog een stuk kritischer. Zo werd het *Trouw*-interview getypeerd als “Deetmans dwaling”.¹⁵⁴ Columnist Jan Blokker schreef een fictief verhaaltje over Deetman die zijn ontslag komt aanbieden bij de Koningin. Deetman moest huilen en getroost worden door Hare Majesteit de Koningin.¹⁵⁵ Het beeld dat blijft hangen na het lezen is dat van een nietig, zielig en huilerig mannetje dat de consequenties van zijn acties niet onder ogen durft te zien. In het redactioneel commentaar van de krant werd de minister zelfs kleinerend “het Deetmannetje” genoemd, nadat hij zijn “bittere en boze verhaal” snel introk na kritiek uit de coalitiefracties en het kabinet. Het gebruiken van Deetmans naam in de verkleinvorm getuigt van weinig respect voor zijn

---

¹⁵⁰ ‘Deetman’, *De Telegraaf* (18 december 1987).

¹⁵¹ ‘Sombere kerst voor Lubbers en Deetman’, *De Telegraaf* (22 december 1987).

¹⁵² ‘Positie minister Onderwijs lijkt verzwakt door uitval tegen regeerakkoord: Deetman lijkt te vechten tegen muur van starheid’, *de Volkskrant* (3 mei 1988).

¹⁵³ ‘Minister Deetman en de grote zware leegte’, *de Volkskrant* (10 mei 1988).

¹⁵⁴ ‘Minister Deetman en de grote zware leegte’, *de Volkskrant* (10 mei 1988).

¹⁵⁵ ‘Visite’, *de Volkskrant* (3 mei 1988).

keuze kritiek te leveren op het regeerakkoord. De parlementaire redactie stipte het hele gebeuren aan als “een miserabele vertoning”.¹⁵⁶ In *De Telegraaf* kwam hetzelfde frame terug. Deetman zou zijn emoties “de vrije loop” hebben gegeven. Dat was volgens de redactie van *De Telegraaf* de enige verklaring voor “zijn onbesuisde, plotselinge aanval” op het regeerakkoord. Ook hieruit kan worden opgemaakt dat het *Trouw*-interview vooral niet in het dominante karakterbeeld van minister Deetman bleek te passen zoals dit vorm had gekregen de jaren ervoor.¹⁵⁷

4.4 Argumentatie

Uit de argumentatie die auteurs gebruikten om de handelingen van Deetman op waarde te schatten kunnen opvattingen over de ministeriële verantwoordelijkheid worden afgeleid. In onderstaande analyse wordt gekeken naar argumentaties in artikelen over de chaos rond de invoering van de studiefinanciering en de kritiek op het regeringsbeleid waardoor het homogeniteitsvereiste in het gedrang kwam.

4.4.1 De invoering van de studiefinanciering

De Telegraaf was er al vroeg bij om de verantwoordelijkheid voor de “puinhopen” rond de invoering van het nieuwe studiefinancieringsstelsel bij de minister te leggen. Columnist A. G. Brouwer legde direct het verband tussen het niet functioneren van het departement en de verantwoordelijkheid die de minister hiervoor had. Hij haalde ook aan dat het Rijkscomputercentrum de bewindsman in een vroeg stadium had gewaarschuwd voor de chaotische uitrol wanneer de nieuwe regeling vóór januari 1988 van kracht zou worden. Het feit dat hij daarover had “gezwegen als het graf” was voor Brouwer reden genoeg om Lubbers aan te spreken, en hem aan te sporen op eigen autoriteit een einde te maken aan het misleiden door lieden uit de eigen kring. Hij haalde daarbij tevens de RSV-affaire rond Van Aardenne en de rol van Braks in de visfraude aan.¹⁵⁸ Brouwer bleek in september al, ver voor het debat en het uitkomen van nieuwe belastende stukken, van mening te zijn geweest dat Deetmans ministerpost onhoudbaar was.

Ook in het redactioneel commentaar ten tijde van het Kamerdebat over het “op een schrijnend hinderlijke chaos” uitgelopen stelsel liet *De Telegraaf* harde en populaire taal horen. Namens de redactie werd opgeroepen tot openheid van alle stukken die betrekking hadden op de zaak, aan “het parlement en daarmee het aan het publiek”. Indien uit die stukken naar voren zou komen dat Deetman inderdaad tegen goed advies in de invoering van het stelsel had doorgezet,

---

¹⁵⁶ ‘Klef’, *de Volkskrant* (3 mei 1988); Het citaat “bittere en boze verhaal” komt uit een politiek commentaar van parlementair redacteur Jan Joost Lindner: ‘Kabinet blijft steken in modder van Deetman’, *de Volkskrant* (7 mei 1988).

¹⁵⁷ ‘Deetman’, *De Telegraaf* (3 mei 1988).

¹⁵⁸ ‘Chaos’, *De Telegraaf* (19 september 1987).

zouden “donkere wolken” samepakken boven de minister gezien diens eerdere ontkenningen. Dan zou de vraag naar een verder functioneren van de bewindsman aan de orde komen.¹⁵⁹

Hoewel in het redactioneel commentaar een minder stevige positie werd ingenomen dan in de column van Brouwer, kwamen er toch interessante ideeën aan de orde. Het uitdragen van de controlefunctie van het parlement, een van de pijlers van de democratie en essentieel voor de werking van de ministeriële verantwoordelijkheid, was hier een voorbeeld van. Mocht Deetman verkeerde informatie hebben gegeven, dan zou dit volgens de redactie gevolgen kunnen en misschien wel moeten hebben voor zijn positie. Na afloop van het debat bleek *De Telegraaf* overtuigd te zijn van de verregaande verantwoordelijkheid van Deetman. Voor de chaos die ontstond rond de Wet Studiefinanciering “draagt de minister een grote verantwoordelijkheid”, zo klonk de stellige conclusie. De redactie bleek echter niet van mening te zijn dat de minister deze verantwoordelijkheid had genomen. De minister had een groter gebaar kunnen maken jegens alle gedeputeerden.¹⁶⁰

Opvallend was dat politiek commentator Kees Lunshof het bovenstaande *Telegraaf*-geluid niet vertolkte. Volgens Lunshof was in aanloop naar het debat een onterecht “opgefokt beeld” ontstaan dat Deetman het parlement informatie had achtergehouden. Ook zou hij te grote risico’s hebben genomen. Dat deze opgefokte sfeer een dag voor het debat ontstond na publicatie van stukken door een “politiek gemotiveerde ambtenaar” en de PvdA, was “echt geen toeval”. Deetman had tijdens het debat dit beeld overtuigend aan flarden geschoten, aldus Lunshof. Maar “net zomin als Van Aardenne het publiek kon overtuigen”, zou Deetman het “emotioneel reagerend en wantrouwig publiek” kunnen overtuigen van zijn onschuld.

Lunshof was van mening dat de vertrouwenskwesitie die was ontstaan rond Deetmans persoon puur ingegeven werd door politiek opportunisme, nu “het volk mort”. En als het “een gewoonte gaat worden” om bewindspersonen naar huis te sturen wanneer “het volk mort, blijven er weinig lang zitten”. Helaas, verzuchtte Lunshof, doet de vertrouwensvraag het goed bij het publiek.¹⁶¹ Lunshof bleek overtuigd van Deetmans onschuld, en bleek een veel hogere lat te hebben voor onhoudbaarheid van ministerposten dan menig andere politiek commentator in deze zaak. De commentator suggereerde dat er eerder sprake was van schimmige oppositiepolitiek, dan een terechte vertrouwenscrisis tussen minister en parlement. Deze argumentatielijn stond haaks op de veelgehoorde populaire en op het volk gerichte insteek van *De Telegraaf*. Lunshof zette zich af tegen de wijsheid van de menigte waar menig *Telegraaf*-collega wel gevoelig voor bleek te zijn.

Uit het redactioneel commentaar van *de Volkskrant* in aanloop naar het Kamerdebat bleek

---

¹⁵⁹ ‘Deetman’, *De Telegraaf* (16 december 1987).

¹⁶⁰ ‘Deetman’, *De Telegraaf* (18 december 1987).

¹⁶¹ ‘Sombere kerst voor Lubbers en Deetman’, *De Telegraaf* (22 december 1987).

dat de krant ervan overtuigd waren dat de invoering van het studiefinancieringsstelsel het “schoolvoorbeeld van slecht management” was. Bij de besluitvorming rond dit dossier zou Deetman zich hebben laten leiden door persoonlijk gewin. *De Volkskrant* speculeerde dat het een “politiek wapenfeit” was geweest als Deetman erin was geslaagd een wettelijke regeling tot stand te brengen.¹⁶² Het onderwerp was al langer een heet hangijzer op het departement.¹⁶³ Deetman was volgens de redactie vooral schuldig aan tomeloze ambitie, waardoor hij eventuele negatieve maatschappelijke gevolgen wilde erkennen. De schuld lag daarnaast bij de Tweede Kamer. Daar werd “gelamenteerd over de feilen van het systeem”, maar zij hadden voor een overgrote meerderheid meegedaan aan de “politieke zelfoverschatting”.¹⁶⁴

De uitkomst van het debat liet bij de *Volkskrant*-redactie een buitengewoon onbehaaglijk gevoel achter. Het “wanbeleid” van de minister van Onderwijs en Wetenschappen werd met de mantel der liefde bedekt door een Kamermeerderheid die “al in een kerstsfeer” vertoefde. Het resumé volgens de redactie was dat de Kamer vaststelde dat Deetman fouten had gemaakt. Deetman gaf hierna aan de volledige verantwoordelijkheid te nemen. En nadat de minister openlijk spijt betuigde voor wat er was misgegaan, trokken “noch de regeringsfracties noch de minister zelf daaruit de voor de hand liggende conclusie: aftreden”. De redactie stelde zich te kunnen vinden in de beschrijving van PvdA-leider Kok: een onsmakelijk gebeuren.¹⁶⁵

De redactie stelde de retorische vraag aan haar lezerspubliek wat nog wél tot afkeuring door het parlement kon leiden. *De Volkskrant*-redactie kwam tot de conclusie dat het aanblijven van Deetman een te hoge prijs voor het voortbestaan van de coalitie was. Openlijk werd de angst uitgesproken dat wanneer falend beleid continu zou worden getolereerd de indruk kon ontstaan dat de overheid wel hard was voor burgers, maar zichzelf alles permitteerde.¹⁶⁶ Het was duidelijk dat de redactie het terecht had gevonden als Deetman het debat niet had overleefd. Het lijkt er ook op dat de in de problemen geraakte ministers en staatssecretarissen onder Lubbers’ premierschap tot irritatie hadden geleid. Er valt een verbitterdheid in het commentaar over de kwestie te lezen. De welhaast wanhopige vraag aan de lezer wat dan wél genoeg zou zijn om conclusies aan falend beleid te moeten verbinden spreekt boekdelen.¹⁶⁷

---

¹⁶² ‘Deetman’, *de Volkskrant* (16 december 1987).

¹⁶³ Voor een uitputtende geschiedenis van de controverse rond de invoering van het studiefinancieringssysteem, zie: Slaman, *Staat van de student*, 185-236.

¹⁶⁴ ‘Deetman’, *de Volkskrant* (16 december 1987).

¹⁶⁵ ‘Deetman’, *de Volkskrant* (18 december 1987).

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ De redactie van *de Volkskrant* bleek een goed gevoel te hebben voor de opvattingen onder de lezers. Enkele dagen na dit redactioneel commentaar kwam er een ingezonden brief binnen die dezelfde ergernis tentoon spreidde. Voor de lezer is “nu de hoop dat een minister ooit consequenties zal moeten verbinden aan gemaakte fouten, geheel de grond ingeboord”. De auteur stelde zelfs dat het begrijpelijk is dat op deze wijze

4.4.2 Kritiek op het regeerakkoord

Waar het ging om het beleid dat werd gevoerd onder verantwoordelijkheid van minister Deetman waren beide kranten zeer stelling in haar kritiek. De uitzondering van Lunshof daargelaten, bleken beide kranten bereid de ultieme schuldvraag te stellen en het antwoord bij Deetman zelf te zoeken. Vooral *de Volkskrant* bleek meer dan genoeg redenen te zien voor Deetman om niet door te kunnen. Het correct uitvoeren van effectief beleid en het juist informeren van de volksvertegenwoordiging zijn de pijlers waarop de vertrouwensrelatie tussen kabinet en parlement gestoeld is.

Staatsrechtelijk gezien is het homogeniteitsvereiste hier ook een belangrijke component voor. Wanneer een minister het niet eens is met afspraken die in de ministerraad zijn besloten, heeft hij zich hier toch aan te conformeren of hij moet zijn ontslag aanvragen.¹⁶⁸ Met de forse publieke kritiek van Deetman op meerdere regeringsafspraken schond hij dit principe. De vraag is echter of de dagbladen hier even zware consequenties aan wensten te verbinden als aan het schenden van de vertrouwensrelatie of falend beleid.

Bij *de Volkskrant* werd allereerst duidelijk gemaakt dat zij het met de inhoudelijke kritiek van Deetman eens was. Hij probeerde immers met zijn interview de personificatie van het bezuinigingsbeleid van de kabinetten-Lubbers I en II, CDA-minister van Financiën Onno Ruding, voor het blok te zetten.¹⁶⁹ Maar ondanks dat de krant zich kon vinden in de inhoudelijke punten van de minister, werd de werkwijze toch vooral als onverenigbaar en onwenselijk gezien met het ambt van minister. Deetman “jammert” over wat hij zelf bij herhaling had geaccordeerd. Dat hoort een minister niet te doen, zo viel te lezen in het redactioneel commentaar. Uitspraken zoals Deetman ze deed, hoe waar ze op zichzelf ook waren, zouden belachelijk worden als ze niet samen zouden gaan met een “ontslagaanvraag” of een harde eis tot verandering van het regeerakkoord “onder dreiging van opstappen”.¹⁷⁰ De redactie blijkt dus goed op de hoogte te zijn van het staatsrechtelijk schurende karakter van Deetmans handelingen, en veroordeeld de schending ervan. Zij nam haar meer hoogopgeleide en waarschijnlijk staatsrechtelijk geïnteresseerde lezer graag mee in de argumentatie waarom dit onwenselijk zou zijn, ongeacht of de inhoud aansprak.

Ook politiek redacteur Ben Rogman bleek zich op eigen titel te willen conformeren aan het redactionele standpunt dat werd ingenomen. Het feit dat een minister die tijdens de kabinetsformatie in 1986 “echt wel iets te vertellen had” zich nu zo openlijk tegen het

---

mensen het vertrouwen in de politiek volledig verliezen, en niet meer gaan stemmen. Voor de ingezonden brief, zie: ‘Fouten’, *de Volkskrant* (23 december 1987).

¹⁶⁸ ‘Homogeniteitsvereiste’, *parlement.com* (geraadpleegd op 3 juni 2021);

¹⁶⁹ Slaman, *Staat van de student*, 243. Bij de bestudering van de artikelen die zijn gebruikt voor dit onderzoek is gebleken dat *de Volkskrant* geen hoge dunk had van het kabinet-Lubbers II in het algemeen, en in het bijzonder de strikte bezuinigingsnormen van minister van Financiën Onno Ruding.

¹⁷⁰ ‘Deetman’, *de Volkskrant* (2 mei 1988).

regeerakkoord keerde, kon hij niet waarderen.¹⁷¹ Het idee dat de politicus er zelf bij was toen het regeerakkoord werd gesmeed bleek als een rode draad door de beschouwende artikelen in de krant te lopen.¹⁷² En hoewel *De Telegraaf* maar weinig beargumenteerde artikelen aan de kwestie wijdde, werd juist dit argument wel aangehaald.¹⁷³ Deetman zou zijn positie niet versterkt maar juist verzwakt hebben. Het werd hem verweten het “moraal van de troepen te ondermijnen”.¹⁷⁴ De overtuiging leefde echter dat hij al zo vaak met aftreden had gedreigd in het verleden dat er een sfeer van gelatenheid was ontstaan in het kabinet. Deetmans hoge spel zou uiteindelijk toch zijn vruchten afwerpen, aangezien de minister meer begrotingsruimte zou krijgen.¹⁷⁵ De oproep dat Deetman door deze handeling daadwerkelijk zijn ontslag had moeten indienen kwam niet al te sterk terug in de commentaren van beide kranten.

4.5 Conclusie

In de presentatie van de twee onderzochte affaires waar Deetman bij betrokken was bleek dat vooral de affaire die zich in het hart van de democratie afspeelde en betrekking had op beleid dat direct terug te voeren was op de verantwoordelijkheid van de minister, kon rekenen op uitvoerige aandacht in zowel *De Telegraaf* als *de Volkskrant*. Wanneer het een meer formeel staatsrechtelijk ingestoken affaire betrof bleek de voorpagina niet als de geschikte plek te worden gezien. Het beleid rond de studiefinanciering dat ter discussie stond bij het Kamerdebat had 1,7 miljoen Nederlanders bewogen hun handtekening onder een volkspetitie te zetten.¹⁷⁶ Een interview in *Trouw*, hoe onverenigbaar met het formele staatsrecht ook, genoot nou eenmaal minder maatschappelijke interesse.

Op het gebied van framing waren er wel subtiele verschillen tussen beide kranten. *De Telegraaf* probeerde in de artikelen over de kwestie rond de studiefinanciering vooral de grote massa's aan te spreken, bijvoorbeeld door zich te richten op alle Nederlandse studenten. Ook het frame dat de minister het volk voor de gek zou houden schemerde door in de woordkeuze en gekozen beschrijvingen. *De Volkskrant* wil vooral het frame uitdragen dat de minister politiek beschadigd uit het debat was gekomen. Beide kranten richtten zich tevens op het karakter van de minister. Het beeld van de uit de gratie gevallen onderwijskampioen, verworpen tot gemengeld

---

¹⁷¹ 'Positie minister van Onderwijs lijkt verzwakt door uitval tegen regeerakkoord: Deetman lijkt te vechten tegen muur van starheid', *de Volkskrant* (3 mei 1988).

¹⁷² Zie bijvoorbeeld ook: 'Kleef', *de Volkskrant* (13 mei 1988); 'Kabinet blijft steken in modder van Deetman', *de Volkskrant* (7 mei 1988); 'Deetman bestemd tot "afgedankt kazernepaard"', *de Volkskrant* (13 mei 1988).

¹⁷³ 'Deetman', *De Telegraaf* (3 mei 1988).

¹⁷⁴ 'Deetman bestemd tot "afgedankt kazernepaard"', *de Volkskrant* (13 mei 1988).

¹⁷⁵ Slaman, *Staat van de student*, 243.

¹⁷⁶ Paul van der Werve, '100 jaar onderwijsuitgaven en economische groei', in: Pieter Slaman e.a., *In de regel vrij. 100 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (Den Haag 2018) 304.

bezuinigingskampioen, kwam uitgebreid naar voren in de berichtgeving.

Wat de argumentatie betreft zaten beide kranten op eenzelfde lijn. Met uitzondering van politiek commentator Kees Lunshof van *De Telegraaf* zagen auteurs genoeg reden voor Deetman om af te treden na het studiefinanciering-debacle. De verantwoordelijkheid was er. De volkswoede ook. De verantwoordelijkheid werd zelfs door Deetman zelf erkend. Maar het leidde niet tot aftreden. Dat dit niet de conclusie van de Kamer of de minister zelf bleek te zijn kon rekenen op ergernis van de pers. Vooral *de Volkskrant*, waar al bij eerdere affaires rond andere bewindslieden de roep tot aftreden zich aandienende, raakte geïrriteerd door het zoveelste aanblijven van een minister in kabinet-Lubbers II. Ergernis was er ook bij *de Volkskrant* naar aanleiding van Deetmans' interview in *Trouw*. Dat juist Deetman, al jaren invloedrijk minister en zeer betrokken bij het opstellen van het regeerakkoord, tegen die overeenkomst tekeerging, kon niet rekenen op bijval vanuit de krant. Het werd vooral gezien als aanstellerig en kinderachtig gedrag. Deetman moest óf echte politieke consequenties verbinden aan zijn opvattingen, óf gewoon de rit uitzitten.

5. Conclusie

Aan de hand van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat de berichtgeving rond gevallen en 'bijna'-gevallen ministers inderdaad verschilde, zij het niet even sterk op alle geanalyseerde punten. De politieke affaires rond bewindspersonen kregen ongeacht de politieke uitkomst evenveel aandacht. Hierbij is geen verschil op te merken tussen kwaliteitskrant *de Volkskrant* of de populaire krant *De Telegraaf*. De algemene tendens was dat zij zich negatief uitlieten over de bewindsman die onder vuur lag.

Wat de presentatievormen betreft bleek de timing en de onzekerheidsmarge de grootste rol te spelen in het gewicht dat aan een kwestie werd toebedeeld. Wanneer de ontknoping van een affaire zich aandiende op een gezet tijdstip werd het voorpaginanieuws. Dit gold zowel voor het uitkomen van het onderzoeksrapport over de paspoorten bij minister Van Eekelen, het debat over de visfraude bij minister Braks en het debat over het studiefinancieringsstelsel bij minister Deetman. In alle drie de situaties was de uitkomst gehuld in enige onzekerheid. Bij affaires waarvan het begin al enige tijd geleden plaats had gevonden, of die niet in de politieke arena leken te worden beslecht, was die media-aandacht een stuk minder. Dit is te zien bij de kritiek van Deetman op het regeerakkoord en Van Eekelen en zijn rol bij de Walrusaffaire.

Hoewel voorpaginanieuws een stuk meer mensen kan bereiken, valt uit de presentatieanalyse niet overduidelijk dat de media een sturende factor was in het wel of niet aanblijven van een bewindspersoon. Immers, in veel gevallen werd de grootste aandacht besteed op de dag dat de conclusies werden getrokken. In dat opzicht lijkt de druk die de krant kon uitoefenen middels de plaatsing van artikelen gering. Er bleken weinig wezenlijk andere keuzes op presentatiegebied gemaakt te worden door de dagbladen in de berichtgeving rond de drie ministers.

Beide dagbladen maakten in de affaires rond de bewindspersonen gebruik van negatieve framing. Hierbij kwam vaak eenzelfde toon terug om bewindspersonen en hun betrokkenheid te beschrijven. Het verschil tussen de kranten wat de framing betreft kan vaak worden meestal door het soort krant. Een populaire krant als *De Telegraaf* blijkt bij meerdere bewindspersonen een populaire, emotioneel ingestoken frame te kiezen. Hierbij werd vaak gegrepen naar het frame dat door de fouten van de bewindsman de hardwerkende belastingbetaler de dupe werd. Een kwaliteitskrant als *de Volkskrant* bleek eerder te gaan voor een kritisch frame over de bestuurlijke elite in Den Haag. Deze zouden te graag blijven kleven aan hun zetel.

Een ander verschil dat uit de framinganalyse naar voren komt is dat het uitmaakt hoe positief het beeld van de bewindsman was voor affaire. Het beeld van Braks voor de visfraude-affaire was dat van een gewaardeerd minister, zelfverzekerd, deskundig en populair onder zijn belanghebbenden. Wanneer hij toch voor de eerste keer in opspraak kwam rond de visfraudeaffaire,

werd juist het contrast tussen de capabele bewindsman en de stuntelende minister uitvergroot. Het gevolg hiervan is dat de hardere toon die te bemerken was bij minister Deetman en zeker bij Van Eekelen in aanloop naar zijn aftreden niet werd gehanteerd.

Uit de analyse van de gebruikte argumentatie komen ook interessante inzichten naar boven. Zo is hier ook een verschil te bemerken tussen de kwaliteitskrant en de populaire krant. Beide kranten schroomden niet om bij affaires tot het aftreden van de bewindsman in kwestie op te roepen. Commentaar in *de Volkskrant* kende vaker een staatkundiger karakter, waarbij aspecten van de ministeriële verantwoordelijkheid werden aangehaald. In vrijwel elke onderzochte affaire bleek *de Volkskrant* van mening dat opstappen de enige juiste uitkomst zou zijn geweest. *De Telegraaf* bleek hier wisselvalliger in. Bij de Walrusaffaire, het debat rond de studiefinanciering en de situatie rond Braks waren er commentatoren die het op persoonlijke titel opnamen voor de in opspraak geraakte minister. Dit kan mede worden verklaard door de inhoudelijke opvatting van de ministeriële verantwoordelijkheid tussen beide kranten. Voor *de Volkskrant* was de maat sneller vol dan voor *De Telegraaf*.

Anne Bos concludeert dat de media een centrale rol spelen bij het mechanisme dat leidt tot aftreden. Een bewindspersoon liep pas gevaar wanneer de media over een kwestie had bericht.¹⁷⁷ Op basis van dit onderzoek kan een voorzichtige reflectie worden gegeven van dit argument. De analyse van een gevallen en twee 'bijna'-gevallen ministers laat zien dat media-aandacht op zichzelf niet genoeg is om de carrière van een minister te beëindigen. De doorslaggevende factor moet schijnbaar niet bij de media gezocht worden. Wel is gebleken dat de media bijdragen aan het beeld dat wordt gecreëerd van een bewindspersoon. Enerzijds door zelf met belastende primeurs te komen, anderzijds door de woordkeuze en argumentatie rond de bewindspersonen en hun affaires.

Media spelen een rol in het bevestigen en in stand houden van de beschadigingen van ministers. Hun collectieve geheugen zorgt ervoor dat vroegere misstappen later niet vergeten worden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de behandeling van Van Eekelen na misstappen in zijn vorige ambtelijke rol. Wanneer een frame zich heeft gevestigd, is het voor de bewindspersoon knap lastig om hiervan af te komen. Media blijkt inderdaad niet doorslaggevende te zijn, maar de waakhond die die een bewindsman niet laat weggkomen met een affaire. Ook al lukt hem dit in het parlement wel.

Bovenstaande conclusie is echter niet afdoende, en zeker niet volledig. Vervolgonderzoek is vereist om te komen tot een volledig begrip van de dynamiek rond vallende en 'bijna'-vallende bewindspersonen. Voor de hand ligt om onderzoek te doen naar meer kabinetten en meer kranten mee te nemen in de analyse. Hierbij kan gedacht worden aan landelijke kranten, maar ook aan regionale kranten. Kranten voor een specifiekere doelgroep, zoals een religieuze krant of

---

¹⁷⁷ Bos, *Verloren vertrouwen*, 432.

weekbladen, kunnen ook nieuwe inzichten verschaffen. Een gericht onderzoek naar het gebruik van kritische mediaberichtgeving over 'bijna'-vallende bewindslieden door parlementariërs in de Tweede Kamer kan tevens inzicht geven in de wijze waarop media het hart van de democratie bereikt.

6. Bibliografie

- 'Aftredende bewindslieden', *parlement.com* (2020).
- Barker, Anthony, 'The upturned stone: Political scandals and their investigation processes in twenty democracies', *Crime, Law and Social Change : An Interdisciplinary Journal* 21 (1994) 337–373.
- Bos, Anne, 'Aangeschoten wild', *Centrum voor Parlementaire Geschiedenis Weblog* (22 april 2013).
- Bos, Anne, *Verloren vertrouwen : afgetreden ministers en staatssecretarissen 1967-2002* (Amsterdam 2018).
- Bos, Anne en Brand, Charlotte, 'De laan uit! – 'Achterna gezeten door het 'paspoortmonster' (W. F. van Eekelen (VVD), staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, 1998), *Openbaar Bestuur. Tijdschrift voor Beleid, Organisatie en Politiek* 17 (2007) 31.
- Bovend'Eert, Paul van, *Ministeriële verantwoordelijkheid* (Nijmegen 2002).
- Bovens, Mark, e.a., 'Aan het pluche gekleefd? Aard en achtergrond van het aftreden van individuele bewindslieden 1946-2009', *B en M. Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij* 37 (2010) 319–340.
- Braak, Bert Van den, 'C. Brand, Gevallen op het Binnenhof. Afgetreden ministers en staatssecretarissen 1918-1966', *BMGN - Low Countries Historical Review* 131 (2016).
- Brand, Charlotte, *Gevallen op het Binnenhof : afgetreden ministers en staatssecretarissen 1918-1966* (Amsterdam 2016).
- Broersma, Marcel, 'Nooit meer bladeren? Digitale krantenarchieven als bron', *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 14:2 (2015) 29-55.
- Dewan, Torun, en David P. Myatt, 'The Declining Talent Pool of Government', *American Journal of Political Science* 54 (2010) 267–286.
- 'Drs. W. J. (Wim) Deetman', *parlement.com* (geraadpleegd op 19 mei 2021).
- Elzinga, Douwe Jan, *Ministeriële verantwoordelijkheid in Nederland* (Zwolle 1994).
- Fischer, Jörn, André Kaiser en Ingo Rohlfing, 'The Push and Pull of Ministerial Resignations in Germany, 1969–2005', *West European Politics* 29 (2006) 709–735.
- Garrard, John, en James Newell ed., *Scandals in past and contemporary politics* (Manchester 2006).
- Goedhart, Marcel, 'De bezuinigings-kampioen', *Andere Tijden* (2010).

Havermans, Ad, en Saskia van As, *Zonder verantwoordelijkheid geen democratie* (Den Haag 2002).

Hijmans, Ellen, Pytrik Schafraad, Kees Buijs en Leen d'Haenens, 'Wie schrijft ons nieuws? Een analyse van voorverpakt nieuws en brontransparantie in binnenlandse nieuwsonderwerpen in vier Nederlandse en Vlaamse kwaliteitskranten', *Tijdschrift voor communicatiewetenschap* 39:2 (2011) 81-82.

'Hoe duur wordt de vis betaald? De mazen in het Nederlandse visnet', <https://npokennis.nl/longread/7748/hoe-duur-wordt-de-vis-betaald-de-mazen-in-het-nederlandse-visnet> (geraadpleegd 14 mei 2021).

Hoetink, Carla, *Macht der Gewoonte: regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945* (Nijmegen 2016).

Hofer, Lutz, Wouter van den Brug en Philip van Praag, 'Personalisering van de politiek: fabel of niet?', in: Remieg Aerts en Peter de Goede ed., *Omstreden democratie* (Amsterdam 2013) 167-203.

'Homogeniteitsvereiste', *parlement.com* (geraadpleegd op 3 juni 2021).

In 't Groen, Adriaan, 'Portret: Wim Deetman (CDA, 1982-1989)' in: Pieter Slaman e.a., *In de regel vrij. 100 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (Den Haag 2018) 152-156.

'Ir. G. J. M. (Gerrit) Braks', *parlement.com* (geraadpleegd op 4 mei 2021)

Kaal, Harm, 'De cultuur van het televisiedebat - Veranderende percepties van de relatie tussen media en politiek, 1960 - heden', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 127:2 (2014) 293-316.

Luchtenbelt, Willemijn, 'Deetman, je snapt er geen reet van!', *Historisch Tijdschrift Aanzet* (2015).

'Minister Wiebes betreurt falen rechtsstaat bij toeslagenaffaire: 'het belang van de ouders en hun kinderen voorop', *Volkscrant.nl* (15-01-2021).

Molenkamp, Bart, Politieke misère na persoonlijke affaire? De invloed van persoonlijke affaires van politici op hun politiek functioneren in de geschreven media van 1950-2000 (Masterscriptie Politiek en Parlement, Radboud Universiteit, Nijmegen 2018).

'Na compensatie nu de politieke afrekening?', *NRC.nl* (1-01-2021).

Neckel, Sighard, 'Political Scandals An Analytical Framework', *Comparative Sociology* 4 (2005) 101–114.

Raalte, Ernst van, Paul van Bovend'Eert en Henk Kummeling, *Het Nederlandse parlement* (Den Haag 1991).

- Siemens, Hans, *Braks: carrière met een diploma handmelken* (Zwolle 2008).
- Slaman, Pieter, *Staat van de student. Tweehonderd jaar politieke geschiedenis van studiefinanciering in Nederland* (Amsterdam 2015).
- Slaman, Pieter e.a., *In de regel vrij. 100 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (Den Haag 2018)
- Slijkerman, Diederick, 'Anne Bos, Verloren vertrouwen. Afgetreden ministers en staatssecretarissen 1967-2002', *BMGN - Low Countries Historical Review* 134 (2019).
- Tuurenhout, Menno, *Parlementaire controle en ambtelijke verantwoordelijkheid* (Arnhem 1992).
- Van der Werve, Paul, '100 jaar onderwijsuitgaven en economische groei' in: Pieter Slaman e.a., *In de regel vrij. 100 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (Den Haag 2018) 303-309.
- Visser, Rob, *In dienst van het algemeen belang : ministeriële verantwoordelijkheid en parlementair vertrouwen* (Amsterdam 2008).
- VVD-minister Eric Wiebes vertrekt per direct uit demissionair kabinet: 'Ik voel mij zwaar medeverantwoordelijk', *AD.nl* (15-01-2021).
- Wielenga, Friso, 'Carla Hoetink, Macht der Gewoonte. Regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945', *BMGN - Low Countries Historical Review* 134 (2019).

6.1 Primaire bronnen minister Van Eekelen:

- 'Aanblijven Van Eekelen en Van der Linden onzeker: Rapport vernietigend voor bewindslieden', *De Telegraaf* (30 augustus 1988).
- 'Aankoop dollars leidt tot miljoenverlies defensie: Regeringspartijen torpederen PvdA-aanval op Van Eekelen', *de Volkskrant* (22 april 1988).
- 'Bewindsman op het matje geroepen: Kamer wil uitleg over dollarstrop', *De Telegraaf* (2 maart 1988).
- 'Bolkesteins opportunisme', *de Volkskrant* (30 april 1988).
- 'Den Uyl treedt volgende week terug als PvdA-leider', *De Telegraaf* (15 juli 1986).
- 'Dollar-affaire luchtmacht na Pasen in Kamer', *de Volkskrant* (25 maart 1988).
- "'Gevaarlijk spel" bewindsman met aanschaf materieel: Kamer uit felle kritiek op Van Eekelen', *De Volkskrant* (12 december 1986).
- 'Grafstemming ontbreekt bij ambtenaren defensie', *de Volkskrant* (7 september 1988).
- 'Grote aankoop van dure dollars schokt oppositie', *de Volkskrant* (18 maart 1988).
- "'Het spul wordt steeds duurder, maar ook beter", *de Volkskrant* (20 september 1986).
- 'Kamer is geblunder beu', *De Telegraaf* (26 april 1988).
- 'Kamersteun ondanks forse kritiek op bewindslieden: Paspoortkwestie kost geen koppen', *De Telegraaf* (5 februari 1988).
- 'Lubbers laat in paspoortendebat Van Eekelen wel drie keer vallen', *de Volkskrant* (5 februari 1988).
- 'Lubbers: Vader des Vaderlands', *De Telegraaf* (5 augustus 1986).
- 'Militaire bonden woedend om dollar-strop', *De Telegraaf* (17 maart 1988).
- 'Misleiden van Tweede Kamer zou Van der Linden de kop moeten kosten: Enquêteverslag onthutsende litanie van leugens', *de Volkskrant* (30 augustus 1988).
- 'Nieuw paspoort', *de Volkskrant* (7 september 1988).
- 'Ondermaats?', *De Telegraaf* (5 augustus 1986).
- 'Ondermaats', *De Telegraaf* (1 augustus 1986).

'Paspoort', *De Telegraaf* (4 februari 1988).

'Paspoorten', *de Volkskrant* (5 februari 1988).

'Positie bewindslieden onaangetast ondanks kritiek op paspoortbeleid', *de Volkskrant* (4 februari 1988).

'Positie Van Eekelen tijdens Walrus-debat niet in gevaar', *De Telegraaf* (12 november 1986).

'PvdA-leider Kok doet felle aanval op benoeming Van Eekelen: Lubbers moet VVD-minister beschermen', *de Volkskrant* (31 juli 1986).

'Samenhang', *de Volkskrant* (26 maart 1988).

'Steun achterban slinkt voor v. d. Linden en v. Eekelen: Paspoortzaak kost mogelijk koppen', *De Telegraaf* (25 april 1988).

'Strop van honderden miljoenen door koersdaling: Luchtmacht gokt mis met dollars', *De Telegraaf* (1 maart 1988).

'Te duur gekochte munt wordt belegd in schatkistpapier: Minister erkent dollar-debâcle', *De Telegraaf* (14 maart 1988)

'Uitkomen van paspoortenquête bepalen aanblijven Van Eekelen', *De Telegraaf* (29 april 1988).

'Van Eekelen dicht bij titel "Grootste Brekebeen"', *de Volkskrant* (6 februari 1988).

'Van Eekelen erkent verantwoordelijkheid in Walrus-affaire', *De Telegraaf* (13 november 1986).

'Van Eekelen geeft fouten toe bij aankoop dure dollars, en blijft', *de Volkskrant* (18 maart 1988).

'Van Eekelen mag blijven na dollarstrop', *De Telegraaf* (22 april 1988).

'Van Eekelen moest dollar-strop uit Telegraaf vernemen', *De Telegraaf* (18 maart 1988).

'Van Eekelens val is onafwendbaar', *De Telegraaf* (6 september 1988).

'Verantwoord dumpen van politici', *de Volkskrant* (13 februari 1988).

'Verklaring afgetreden Van Eekelen in muisstille Tweede Kamer: 'Ontbreken vertrouwen gaf doorslag', *De Telegraaf* (7 september 1988).

'VVD en CDA stellen in debat over Walrus positie Van Eekelen veilig', *de Volkskrant* (12 november 1986).

‘Walrus-affaire eindigt onbevredigend door partijpolitiek belang’, *de Volkskrant* (15 november 1986).

“Van Eekelen enigszins gelouterd”: VVD is tevreden over verdediging minister, *de Volkskrant* (1 augustus 1986).

6.2 Primaire bronnen minister Braks:

‘Advocaten Eisen inzage in stukken minister: Kamercommissie wil Braks horen over fraude visafslag’,
de Volkskrant (21 januari 1987).

‘Alleen CDA gelooft in onschuld visfraude: Fracties laten oordeel over Braks voorlopig achterwege’,
de Volkskrant (5 juni 1987).

‘Braks en de spitsroeden in het parlement’, *de Volkskrant* (27 juni 1987).

‘Braks geen zondebok in visfraude-affaire’, *De Telegraaf* (3 juni 1987).

‘Braks heeft niets ervaren van beschadigingen’, *De Telegraaf* (27 juni 1987).

‘Braks kan volgens premier Lubbers als minister aanblijven’, *de Volkskrant* (6 juni 1987).

‘Braks’, *de Volkskrant* (26 juni 1987).

‘Braks’, *de Volkskrant* (5 juni 1987).

‘CDA en VVD oneens over positie Braks na visfraude’, *de Volkskrant* (25 mei 1987).

‘CDA wil schuldvraag visfraude spreiden’, *de Volkskrant* (12 juni 1987).

‘De nieuwe moraal’, *de Volkskrant* (27 juni 1987).

‘Eerste dag van visserijdebat: Braks moet boetekleed aantrekken’, *De Telegraaf* (25 juni 1987).

‘Ellebogen’, *de Volkskrant* (26 juni 1987).

‘Fracties mogen oordeel over Braks nog een week uitstellen: VVD ziet met genoeg CDA’er in rol
van aangeschoten wild’, *de Volkskrant* (11 juni 1987).

‘Grijnzende vis mocht niet op omslag’, *de Volkskrant* (11 juni 1987).

‘Grijs viscircuit geen Braks-zaak’, *De Telegraaf* (16 juni 1987).

‘Kamer bepaalt oordeel na antwoord minister: Aftreden Braks wegens visfraude nog onzeker’, *de
Volkskrant* (25 juni 1987)

‘Kamer bepaalt oordeel na antwoord minister: Aftreden Braks wegens visfraude nog onzeker’, *de
Volkskrant* (25 juni 1987)

‘Kok wil meer discipline in fractie na teleurstellend visfraude-debat’, *de Volkskrant* (1 juli 1987).

‘Moties oppositie veroorzaken grote onduidelijkheid’, *de Volkskrant* (26 juni 1987).

'Moties', *de Volkskrant* (27 juni 1987).

'Ontduiken vangstbeperkingen gestimuleerd: Braks betaalde miljoenen te veel aan visexporteurs', *de Volkskrant* (6 mei 1987).

“Ook Braks mag z'n karwei gaan afmaken...”, *De Telegraaf* (27 juni 1987).

'PvdA noch Van Mierlo kan verspreking D66-Kamerlid Tommel herstellen: Gepruts oppositie vermaakt regeringspartijen', *de Volkskrant* (26 juni 1987).

'Reactie CDA wekt woede liberalen: Rel na publikatie visfrauderapport', *de Telegraaf* (5 juni 1987).

'Schokkend', *De Telegraaf* (5 juni 1987).

'Tweede Kamer bol van amateurisme', *De Telegraaf* (30 juni 1987).

'Vis II', *De Telegraaf* (27 juni 1987).

'Vis', *De Telegraaf* (11 april 1987).

'Vis', *de Volkskrant* (5 juni 1987).

6.3 Primaire bronnen minister Deetman:

'Alleen CDA tevreden met uitleg Lubbers: VVD vindt positie Deetman verzwakt na Kamerdebat', *de Volkskrant* (13 mei 1988).

'CDA en VVD laten Deetman niet vallen: Ondanks felle kritiek in Kamer', *De Telegraaf* (17 december 1987).

'Chaos', *de Telegraaf* (19 september 1987).

'Deetman bestemd tot "afgedankt kazernepaard"', *de Volkskrant* (13 mei 1988).

'Deetman dreigt met aftreden bij nieuwe kortingen', *de Volkskrant* (6 februari 1989).

'Deetman is dolgedraaid', *de Volkskrant* (27 september 1986).

'Deetman zou opstappen bij extra kortingen op onderwijs: Beurzen kosten miljoenen extra', *de Volkskrant* (17 april 1987).

'Deetman, dat is je reinste Romeinen 13', *de Volkskrant* (19 december 1987).

'Deetman', *De Telegraaf* (16 december 1987).

'Deetman', *De Telegraaf* (18 december 1987).

'Deetman', *De Telegraaf* (27 september 1986).

'Deetman', *De Telegraaf* (3 mei 1988).

'Deetman', *de Volkskrant* (16 december 1987).

'Deetman', *de Volkskrant* (18 december 1987).

'Deetman', *de Volkskrant* (2 mei 1988).

'Deetmans diepe minachting voor het klootjesvolk', *de Volkskrant* (19 december 1987).

'Fouten', *de Volkskrant* (23 december 1987).

'Het schuurde en wrong meer dan ooit, maar het smoorde opnieuw', *de Volkskrant* (18 december 1987).

'Kabinet blijft steken in modder van Deetman', *de Volkskrant* (7 mei 1988).

'Kabinet wil hoog Btw-tarief naar 20 procent', *De Telegraaf* (18 maart 1985).

'Kamermeerderheid acht wegsturen Deetman mogelijk', *de Volkskrant* (17 december 1987).

'Klef', *de Volkskrant* (13 mei 1988).

'Minister Deetman en de grote zware leegte', *de Volkskrant* (10 mei 1988).

'Minister heeft "beetje overdreven": Lubbers toont begrip voor uitval Deetman', *de Volkskrant* (3 mei 1988).

'Moties van afkeuring weggestemd: Minister Deetman overleeft debat', *De Telegraaf* (18 december 1987).

'Na uitlekken van geheime gegevens: Positie van Deetman loopt gevaar', *De Telegraaf* (16 december 1987).

'Positie minister Onderwijs lijkt verzwakt door uitval tegen regeerakkoord: Deetman lijkt te vechten tegen muur van starheid', *de Volkskrant* (3 mei 1988).

'PvdA en D66 keuren beleid in motie af: Regeringsfracties laten Deetman aanblijven', *de Volkskrant* (18 december 1987).

'Ruding', *de Volkskrant* (16 maart 1985).

'Sombere kerst voor Lubbers en Deetman', *De Telegraaf* (22 december 1987).

'Twintigduizend studenten op de been tegen Deetman', *de Volkskrant* (2 december 1987).

'Visite', *de Volkskrant* (3 mei 1988).

'VVD-voorman Voorhoeve wil duidelijkheid van Lubbers: CDA en VVD vallen over aanval Deetman', *De Telegraaf* (2 mei 1988).

'Wim Deetman: 'Het blijft aanmodderen in dit kabinet', *Trouw* (30 april 1988).